

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

Издави половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

МИТРОПОЛИЈА ЦРНОГОРСКА.

NACIONALNA
Брјгј 280
BIBLIOTEKA

Цетиње, 24. Фебруара 1900.

CRNOJEVIĆ

МИТРОФАН

По Божјој Милости Архиепископ Цетињски и Митрополит Црногорски, свему пречасноме Парохијалноме Свештенству и љубезноме народу Богохраниме Своје Епархије, шаље Свој Архиепископски благослов и поздрав!

Вишегодишњијем управљањем Богохраниме своје Епархије увидио сам: да се често догађају нека неспоразумљења између пречаснога свештенства и љубазнога народа — драге пастве

моје — и то због наплате, коју свештенство од својијех парохијана за разна свештенодјејства прима.

Даље сам увидио: да овакве несагласности стварају неку, ако и малу хладноћу у дужној љубави и душе-брижљивости свештеника према својијема парохијанима, и обратно парохијана према своме свештенику, као служитељу олтара Господњег.

Освједочио сам се, да ово стање не би могло остати без штетнијех посљедица за хришћанску побожност, која је најснажнији темељ народнога благостања и душевног спасења.

По својој Архипастирској дужности, а у споразумљењу са књ. министром Просвјете и Црквених Дјела, Г. Војводом Симом Поповићем, настојали смо, да се пронађе начин, којим би се досадашњему више наведеноме стању учинио крај.

Једини за ово начин, који би послужио на корист свете наше Православне цркве, који би подигао углед нашег парохијалног свештенства, а који опет не би материјално оптеретио народ, нашли смо, да би цјелисходно било, да се парохијалноме свештенству одреди систематична годишња плата; а да се народ ослободи од непосреднога плаћања свештенству бирова, вјенчања и погребана, т. ј. свега онога, што му је обвезно дужан био годишње плаћати.

У овоме смислу удешени предлог са опширним пројектом нове епархијалне орга-

низације поднешен је Високом Државном Савјету на преглед. Државни Савјет пошто је свестрано овај важни предмет прегледао, нашао га је умјесним и ријешно, да се на одобрење поднесе Његовом Височанству Господару.

Његово Височанство наш Премилостиви Господар, Књаз Никола I., урођеном Својом мудрошћу и непрестаним Владалачким старањем за очување религиознијех народнијех осјећаја, који су најчвршћи темељ Државнога живота и народнога напретка, пажљиво и милостиво саслушавши све разлоге, који су Му у овоме замашноме питању подастријети били, најмилостивије благоизволио је овај за Свету Цркву, свештенство и народ корисни предлог одобрити.

Усљед оваквога Највишега одобрења ријешено је:

1. Да јерархично парохијално свештенство, почевши од 1. Јануара тек. 1900. године и у будуће, има примати систематичну годишњу плату преко Књ. Министарства Просвјете и Црквених Дјела.

2. Да се народ, почињући такође од 1. Јануара тек. 1900. године и у будуће ослободи од плаћања годишњих бирова, вјенчања и погребца, које је до сала непосредно и обвезно свештенству плаћао.

3. Да се у замјену бирова, вјенчања и погребца уз дацију кўпи од народа извјесни прирез, подијеливши га у три класе према материјалноме стању појединаца тако: да прва класа

годишње плаћа по 2. фиорина и 80. новчића; друга по 2. фиор. и 30. новч.; а трећа по 1. фиор.

4. За тачност ове подјеле у класама послужиле протоколи од дације, који се налазе у Књ. Министарству Финанције. Овако уређене листе, ради наплате, надлежно Књ. Министарство у своје вријеме спровешће надлежним племенским властима, с нужним у овоме напутцима.

5. За оне црквене обреде, који нијесу обвезни, него који потијечу од религијозног осјећаја и слободне воље и побожности добријех хришћана парохијани су дужни непосредно плаћати својему пароху, по новој тарифи, која се ради управљања уз ову окружницу спроводи.

Поред многих другијех, кориснијех и напреднијех установа, које је Његово Височанство, наш Узвишени Господар Књаз Никола I. народу Своме даровао. и ова нова установа један је доказ сувише Његове владалачке бриге за добро свете Православне Цркве, њезиних служитеља — свештеника — и драгога и вјернога Му народа.

Зато, цијенећи овакве милости Узвишенога нашега Владара, сви скупа најтоплије молитве принесимо небесноме Пријестолу, за дуги и сретни живот Његовог Височанства Господара и Његов Узвишени Дом!

Вишепоменути

Смирени Митрополит Црногорски

МИТРОФАН.

МИТРОПОЛИЈА ЦРНОГОРСКА.

Број 281.

Цетиње, 25. фебруара 1900. год.

Часноме Парохијалноме свештенству

Окружницом од 24. фебруара тек. год. број 280. достављено вам је о новој уредби односно наплате ваше награде за публична свештенодјејства у парохији.

Ви, као свијестан свога св. позива, увидијећете, колику вам је овијем милост благоволио ukazати Његово Височанство Господар.

Не само што је овијем осигурано ваше материјално стање, него је свештенству и углед подигнут тијем, што је учињен крај досадашњему готово понижавајућему начину, по коме је свештенство од парохијана своје приходе за разне црквене требе наплаћивало.

Мене, као вашег духовног Архипастира, ова нова установа врло радује зато, што је тијем пречасноме парохијалноме свештенству пружена прилика, да са бољијем успјехом може одговарати својима светима дужностима ради свога и својијех парохијана спасења.

Наше парохијално свештенство са свима својима силама дужно је настојати, да дјелом засвједочи, да је достојно овог обзира, који се према њему има. А

то ће показати тијем, ако свештеник вазда у очи Недјеље и заповједног празника вечерњу, а на сами дан јутрењу, свету и Божанствену литургију буде служио (у већим варошима вечерњу и јутрењу сваки дан); ако буде по сили своје духовне спреме проповиједао на већим празницима, уз часне пости, а и иначе у сходним приликама са олтара Господњег поучавао своје парохијане у побожности, добре и хришћанскоме владању; ако буде у своје вријеме лијепо и пажљиво исповиједао и причешћивао своје парохијане.*) Даље, ако приликом крсног имена својијех парохијана, ради прекаде неизоставно буде походио дом сваког кршњака, да односим обичајем освети дотични дом; да по молитвама крсног светитеља на тај дом и његове чланове призове благослов Божи.

Свештеник показаће се достојан свога светога позива, ако буде добар примјер давао својима парохијанима: у хришћанској побожности, молитви, посту, у мудроме управљању својега дома, у радњи и у штедњи, у љубави према ближњему, у пристојноме понашању у друштву, *једном ријечју, свакоме доброме дјелу свештеник је дужан добријем примјером послужити на углед својијема парохијанима.*

Свештеник без свакога изговора дужан је вазда отићи кад буде позван, да крсти, вјенча, болесног исповиједа, причести; ако би сродници жељели да му прочита молитву, освешта масла (изврши св. тајну јељосвећења); и у случају смрти да умрлог сахрани, једном ријечју, да сваки обред изврши онако, као што му то свештеничка дужност налаже.

Надлежни протопрезвитер односно надзиратељ дужан је строго пазити, врши ли подручно му свештенство тачно и уредно своје свештеничке дужности. Гдје би видио, да се прописане дужности правилно не извршују, дужан је за први пут опоменути до-

*) У томе може свештенику доста помоћи моја књига: „Спомоћно упуство о исповиједи, за свештенство и народ“.

тичнога. Не буде ли његова опомена нашла нужнога одзива, у томе случају дужан је ствар доставити вишој Духовној власти, која ће према томе предузети сходне мјере.

Но ја се надам, да ниједан свештеник неће допустити, да се тако што с њим догоди; нити ће дати повода, да се који парохијанин потужи, како му на вријеме није извршено које свештенодјејство.

Буде ли се на жалост тако што случило, то последице тога нека такви самоме себи припише.

У своје вријеме доставиће вам се, колика вам је годишња плата одређена. Но пошто ће се ова рачунати од 1. Јануара ове 1900. год., то ако је који свештеник почевши од 1. Јануара ове 1900. год. за вјенчање или погреб од кога што наплатио, нека то дотичноме одмах поврати.

Пронађен је сходан начин, да се оснује свештенички фонд, а о начину како ће и на какву цјелу бити основан, у своје вријеме јавиће вам се.

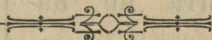
Овдје прикључена спроводи вам се нова тарифа, по којој ћете од својих парохијана непосредно наплаћивати своју награду за она свештенодјејства, која су изван бира, вјенчања и погребна, и која се свршавају не по обвези, него по слободној вољи и жељи добријех хришћана.

Надлежни протопрезвитер односно надзиратељ, једног дана, на сходно мјесто позваће све свештенике свога округа, па ће по случају ове нове за цркву и свештенство врло значајне установе скупа са свима држати благодарење за здравље и дуги живот *Његовог Височанства* Нашега премилостивог *Господара Књаза НИКОЛЕ*, и *Његовог Узвишеног Дома*.

Вама и народу шаљем свој *Архијерејски* благослов и поздрав.

Смирени Митрополит Црногорски

МИТРОФАН.

МИТРОПОЛИЈА ЦРНОГОРСКА

Број 289.

Цетиње, 28. фебруара 1900.

Т А Р И Ф А.

По којој парохијално свештенство има наплаћивати од својијех парохијана своје приходе за нижеименована свештенодјејства, и то :

1.	За св. тајну Јелеосвећења (масла)	—	фиор. 1	нов. —
	ако је више свештеника онда на свакога по		фиор. —	нов. 50
2.	„ особиту литургију пуњем и просфором. (Разумије се кад неко захжели, да му свештеник служи св. Литургију у прости дан осим Недјеље, заповједног празника или крсног имена)		фиор. 1	нов. —
	За једну заупокојну Литургију, приликом смртног случаја, на било, да се ова служи на дан укуона, дотичнога, или по жељи његовијех сродника послје, свештеник за ту службу ништа не наплаћује.			

3.	За молитву у цркви —	фиор. —	нов. 30
4.	„ молитву у дому —	„ —	„ 50
5.	„ Водоосвећење у дому	„ —	„ 50
6.	„ Особени парастос —	„ 1	„ —
7.	„ Узгредни помен на литургији за усопше —	„ —	„ 20
8.	„ читање Евангелија над умрлим у дому — —	„ 2	„ —
9.	Кад би који парохијанин зажелио, да својему умрломе сроднику увелича спровод, па би поред својега надлежнога свештеника, ради тога позвао једнога или више свештеника, у томе случају дужан је да свакојему са стране позваном плати по	„ 1	„ —
10.	Саландар. Кад би који християнин при смрти завјептао, да му свештеник послѣ смрти за душу служи 40. литургија; или би нека побожна особа изјавила жељу, да јој се за душу којега јој сродника служи 40. литургија, то поред нужног за ове службе пуња и просфора, дужан је надлежноме свештенику платити — — — —	„ 40	„ —

11	Пуње и просфоре, које християни о крсноме имену, послужбици, задушницама и другим уобичајеним данима преко године у цркву доносе, остају и даље по обичају, који је од вазда постојао.		
12.	За бденија (благословене хлѣбовѣ) плаћа се	фиор. 1	нов. —

Примједба.

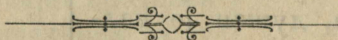
За водицу Богојављенску, водоосвећење у дому, гдје умре чељаде, или се роди дијете, свештеник за то ништа нема право наплатити.

Осим вишеименованих свештенодјелстава свештеник нема право ни на какву другу наплату од својих парохијана.

Овијем престаје важност досадашње тарифе, по којој је парохијално свештенство своје приходе од парохијана наплаћивало.

Митрополит

МИТРОФАН.

КРАТКИ УСТАВ
ИЛИ
ЦРКВЕНО ПРАВИЛО
ЗА УЧЕНИКЕ
БОГОСЛОВСКО - УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ.
ПО РУСКОМЕ
ПИСМЕ М. М.

7. *Преполовљење педесетнице* *).

П. Кажите правило преполовљења!

Од. У уторник четврте седмице, послѣ Пасхе, на вечерњи послѣ Христосъ воскресе, обични вечерњи псалом: Благослови дѣше. Јектенија велика, катизма редовна. На Господи возвахъ: стихире на 6. глас 4. „Наста преполовѣнѣ.“ Слава и нынѣ, глас 6. Празникъ преполовляющѣся, входъ. Прокимен дана и паримеја три. На стиховнѣ глас 1. Пятдесятницы наста, с припјевима. Слава и нынѣ, глас 8. Преполовившѣся. Послѣ нынѣ отпѣщаеши, тропар глас 8. Преполовившѣся празнику и отпуст. На повечерију поју се стихире и канон редовног светог. Тако и на оданије преполовљења.

У сриједу, на јутрењи, на Бог Господъ: тропар празника трипут; катизме; сједални празника. Воскресѣнѣ Христово, псалом 50., канона два празника; први глас 4. на 8., а други глас 8. на 6. Катавасија ирмос другог канона: „Море огустиль еси.“ Послѣ 3. пјесме сједални празника глас 8. Слава и нынѣ, Премудрости водѣ. Послѣ 6. пјесме кондак глас 4. Празникъ законномъ и икос. На 9-тој пјесми не поје се: Честнѣишю, но ирмос свака страна и на пошлетку ирмос: Чѣжде матеремъ дѣвство; свјетилан празника три. На хвалите стихире глас 4. Премѣдрость и сила, слава и нынѣ: глас 4. Просѣтившеся, братіе, славословіе велико, тропар празника, ектенія и отпуст.

На литургији блажени од канона 4-га гласа пјесма 3. и 8-га гласа пјесма 6. Послѣ входа: тропар празника, слава и нынѣ, кондак. Прокимен глас 3. Велий Господъ и т. д. Апостол зач. 34. Дѣянїй: Павелъ и Варава; Јевангелије од Јована, зач. 26. Въ преполовѣнѣ пятдесятницы: мјесто ирмоса святися,

*) Типик Василија Николајевића. Нови Сад, 1892. стр. 123.

поје се ирм. с: Ч8жде матеремъ. Ово се поје и на оданије преполовљења а у остале дане: Свѣтися, свѣтися; причасна: Ядый мою плоть, и т. д. Празник овај одаје се у сриједу 5-те седмице послѣ Пасхе.

8. Недѣља 5-та послѣ Пасхе о Самарјанци *).

П. Какво је правило службе у недѣљу о Самарјанци?

Од. На малој вечерњи стихире васкрсне 4. Слава глас 6. и нывѣ: Богородичан. На стиховѣ: стихира васкрсна и Богородице. Слава глас 8 и нывѣ: глас исти. Тропар: Свѣтл8ю воскресенія; слава и нывѣ: преполовивш8ся.

На великој вечерњи на Господи возвахъ: стихире васкрсне 3. и источна 1. и преполовљена 3. и Самарјанци 3. глас први. На источникъ пришелъ еси: слава глас 6. При ст8денцѣ и нывѣ: Богородичан; Иже насъ ради. На литији стихире храма: слава и нывѣ: глас 3; да радуется днесъ. На стиховѣ стихира васкрсна и стихире Пасхе с припјевима. Слава глас 8. Егда явился еси; и нывѣ; Воскресенія день; и остало као и у прошле недѣље.

На јутрењи на Богъ Господь: тропар васкрсан двапут; слава и нывѣ: празника, Преполовивш8ся празник8; катизме; сједални васкрси; ангелскии соборъ; ипакои; степени и прокимен гласа; Јевангелије од Јована, зач 163. „Во един8 отъ субботъ“; „Воскресеніе Христово“ трипут, и све остало као у прошле недѣље. Канони Пасхе са ирмосом и Богородичан, на 6.; Преполовљена на 4. и Самарјанке на 4. Катавасија Пасхе. Послѣје 3. пјесме кондак преполовљења и икос, и сједалан глас 4. Да радвется небо, слава и нывѣ: глас исти. Послѣје 6. пјесме кондак глас 8. Вѣроу пришедши, и икос. На 9. пјесми не поје се: Чествѣйш8ю; Святъ Господь Богъ нашъ; глас 4., свѣтиленъ Пасхе; слава Самарјанке, и нывѣ преполовљења.

На хвалите стихире васкрсне 4.; источна 1. и Самарјанке 3., глас 2. Да радвется днесъ; слава глас 6.; Источникъ живоначальныя, и нывѣ: „Преблагословена еси;“ Славословије велико, тропар васкрсан, јектенија и отпуст.

На литургији блажени гласа и Самарјанке, пјесма 3. и празника пјесма 6. Послѣје входа тропар васкрсан и преполовљења; слава, кондак Самарјанке, и нывѣ преполовљења. Прокимен глас 3. Пойте Бог8 нашем8 пойте. Апостол Дѣяній,

*) Типик В. Ник. Нови сад 1892. стр. 324.

зач. 28. Разсвѣтившіся апостоли. Јевангелије од Јована, зач. 12. Приде Исусъ. За Достійно ирмосъ Свѣтися, свѣтися. Причасна Пасхе и хвалите Господа.

9. Недѣља 6 послѣје Пасхе о слијешом.*)

П. Какво је правило службе за ову недѣљу?

Од. На малој вечерњи стихире васкрсне глас 5. Слава глас исти, и нынѣ: Богородичан. На стиховѣе стихира васкрсна и Богородице, слава, глас 8. и нынѣ: глас 5. и остало, као обично.

На великој вечерњи послѣје „Христосъ воскресе“ и предначинателног псалма катизма прва.

На Господи возвахъ: стихире васкрсне 3, источне 4, слијепога 3, глас 2. Слѣпый родивыйся; Слава, глас 5. Господи мимоходя путемъ; и нынѣ: Богород. Въ Чернѣмъ мори. Входъ. Прокименъ дана. На литији стихире храма. Слава, глас 4. Все житіе слѣпый; и нынѣ: Призри на моленія. На стиховѣе стихира васкрсна глас 5. и стихире Пасхе с припјевима. Слава, глас 8. Правды солнце; и нынѣ: Воскресенія день и остало као у прошле недѣље.

На јутрењи на Богъ Господь: тропар васкрсан Собезначальное слово двапут. Слава и нынѣ: Богородичан. Све остало као у прошле недѣље. Јевангелије од Јована зач. 64. Марія стояше у гроба; Воскресеніе Христово трипут и све друго као у прошле недѣље. Канон Пасхе са ирмосом и Богород. на 8. и слијепога на 6. глас 5. Катавасија Спасителю Богъ. По 3. пјесми кондак и икосъ Пасхе и сједалан слијепога. По 6. пјесми кондак глас 4. Дршевными очима ослѣпленъ и икос. На 9. пјесми не поје се Честивѣишю, но се поју припјеву Пасхе и из 9. пјесме канона слијепога с припјевом: Слава тебѣ Боже нашъ слава тебѣ. На пошлетку катавасија: Тя паче ума; Святъ Господь Богъ нашъ трипут на глас 5. Свѣтилан Пасхе. Слава, слијепога, и нынѣ: други. На хвалите стихире глас 5. васкрсне 4, источне 3 и слијепога 1. глас 8.; Слава, глас 8. Кто возглаголетъ силы твоя, и нынѣ: Препоблагословенна еси; Славословіе велико; тропар васкрсан, јектенија и отпуст.

На литургији блажени гласа на 4. и од канона слијепога пјесма 6. По входъ. Тропар васкрсан, Слава, кондак слијепога, и нынѣ: Пасхе. Прокимен глас 8. Помолитесь и воздадите. Апостол Дьявній, зач. 38, Јевангелије од Јов. зач. 34. Причасна: Тѣло Христово и Хвалите.

*) Вел. Тип. В. Николајевића. Стр. 325.

10. *Слосов дан, вознесење Христово.*)*

П. Какво је правило службе?

Од У сриједу у 4. сахата послѣје подне звони на вечерњу. (Свештеник кад дође у олтар савија са св. трпезе плаштаницу и оставља је у хранилницу,**) и онда почиње вечерњу.) Од данас до оданија празника почиње свако богослужење — осим св. литургије — са трисвјатимъ, стих пак Царю небесный не говоря се до Духова.

На малој вечерњи стихире празника глас 6. Слава и њинѣ: глас 2. тропар глас 4. Вознеслся еси:

На великој вечерњи послѣје предначивателног псалма и велике јектеније катизма не говори се. На Господи возвахъ: стихире на 10. глас 6. самогласан: „Господъ вознесеся на небеса“; Слава и њинѣ: глас исти: Нвдръ отеческихъ неравл8чсѣ. Входъ: Свѣте тихій. Прокимен дана и паримеја три. На литији стихире самогласне глас 1. Возшедь на небеса. Слава и њинѣ: глас 4.: Господи таинство еже отъ вѣковъ. На стиховне стихире самогласне глас 2.: Родился еси, с припјевима. Слава и њинѣ, глас 6. Взыде Богъ. На благословеніи хлѣбовъ: тропар празника глас 4. Вознеслся еси во славу: трипут и отпуст.

На јутрењи послѣје Благословенъ Богъ нашъ: Приидите поклонимся трипут и обична два псалма 19 и 20 и шесто-псалмије; на Богъ Господъ: тропар празника трипут. Катизме, сједални сви празника. Полијелеј и величаније: „Величаемъ тя живодавче Христе, и почитаемъ еже на небеса, съ пречистою твоею плотію Божественное вознесеніе.“ Псалом избрани: Все языцы восплещитє р8ками; сједалан глас 5. Сошедый с небесе; Степени 1. антифон 4. гласа. Прокименъ гласъ 4. Взыде Богъ въ возкликновеніи, Господъ во гласѣ тр8бнѣ; Јевангелије од Марка зачало 71. „Воскресъ Исусъ завтра; Воскресеніе Христово једанпут. Псалом 50. Слава, Молитвами Апостоловъ, и њинѣ: Молитвами Богородицы. Стихира глас 6. Днесъ на небесъхъ. Канони празника два, глас 5. Ирмос по два тропара на 6. и глас 4. са ирмосом на 6. Катавасија: Божественнымъ покровенъ. По 3. пјесми сједалан глас 8. Всѣдъ на облаки. По 6. пјесми кондак глас 6. Еже о насъ исполнивъ смотрѣніе: и икосъ. На 9. пјесми поју се припјевѣи празника. Катавасија Радѣйся Царице. Свѣтиленъ: Ученикомъ зрящымъ тя трипут.

*) Вел. Тип. В. Николајевића. Страна 326.

**) Ако је тога дана била служба, онда се плаштаница послѣје литургије савија.

и нынѣ: глас 2. Родился еси: Славословіе велико; тропарь праздника, јектенија и отпуст: Иже во славу вознесыйся отъ насъ на небо, и одесную сѣдый Бога и Отца Христосъ истинный и т. д.

На литургији антифони, псалом 46. глас 2. Все языцы воспещите руками, воскликните Богъ гласомъ радованія; — Яко Господь вышній страшенъ царь велий по всей земли. — Покори люди намъ, и языки под ноги наша. — Взыде Богъ во воскликновеніи, Господь во гласѣ трѣбнѣ. — Слава и нынѣ: На сваки од ових стихова поје се: Молитвами Богородицы Спасе спаси насъ. Антифон 2. псалом 47. Велий Господь и хваленъ зѣло, во градъ Бога нашего въ горѣ святѣй его. — Горы Сионскія, ребра сѣверова, градъ царя великаго. — Богъ въ тяжестѣхъ его знаемъ егда заступаеть и — Яко се царіе земстіа собрашася снидошася вкѣпѣ. — Слава и нынѣ: Единородный Сыне и Слове Божій. На сваки од горных стихова поје се: Спаси ны Сыне Божій вознесыйся во славу, поющыя ти аллилуіа. Антифон 3. псалом 48. „Услышите сія вси языцы, вѣдѣшите вси живѣщыи по вселенѣй. Земнородный же и сынове челоуѣчестіа, вкѣпѣ богаты и убогы. — Уста моя возглаголютъ премѣдрость и повѣненіе сердца моего развѣмъ. — Приклоню въ причтѣ ухо мое, отвѣрзѣ во сѣдѣти радованіе мое.“ На сваки стих поје се тропарь глас 4. Вознеслся еси во славу: Входное: Взыде Богъ во воскликновеніи, Господь во гласѣ; тропарь Вознеслся еси во славу: Слава и нынѣ: кондак глас 6. Еже о насъ исполнивъ смотрѣніе, Трисвятное. Прокимен глас 8. Вознесыйся на небеса, Боже и по всей земли слава твоя. Апостол Дѣяній зач. 1. Первое убо слово. Јевангелије од Луке зач. 114. Мѣсто Достойно ирмос: Тя паче ума; и до оданија. Прическа Взыде Богъ въ воскликновеніи. Мѣсто видѣхомъ свѣтъ истинный поје се тропарь Вознесолся еси: све до оданија праздника. У суботу пак у очи св. педесетнице поје се тропарь Глѣбиною мудрости.

(Тога дана на вечерњи прокимен велики глас 7. Богъ нашъ на небеси и на земли, вся елика возхотѣ сотвори, а на повечерију малом поје се служба редовног светог из минеја.)

11. Недѣља 7. послѣје Пасхе св. Отаца.

П. Каква је служба ове седмице?

Од. На малој вечерњи стихире васкрсне 4. глас 6. Слава глас исти, и нынѣ: Богород. На стиховнѣ стихира васкрсна и

Богородице, слава глас 4. нынѣ: празника исти глас. Тропар васкрсан, слава и нынѣ: празника.

На великој вечерњи катизма прва сва.

На Господи возвахъ: стихире на 10, васкрсне 3. глас 6. Спасовске 3. и отаца 4. глас 6. подобан слава глас 6. Таинственныя днесъ; и нынѣ: Кто тебе не ублажитъ: Вхоть. Прокимен дана, пармеја 3. отаца. На литији стихира празника глас 1. Возшедь на небеса; слава отаца глас 3. Апостолскихъ преданій; и нынѣ: празника глас 6. Господи смотрѣвнїа: На стиховне стихире васкрсне. Слава отаца глас 4. Молебнѣю память; и нынѣ: празника исти глас Господи таинство. На благословенїи хлѣбовъ: тропар отаца глас 8. Препрославленъ еси: једанпут. (Ако нема бденија, тропар васкрсан; слава отаца, и нынѣ: празника)

На јутрењи на Богъ Господь: тропар васкрсан двапут, слава отаца, и нынѣ: празника. Катизме. Сједални васкрсни с Богородичнима. Ангелскїй соборъ, ипакои, степен и прокимен гласа. Јевангелије васкрсно 10. од Јована зач. 66. Воскресенїе Христово и остало све пореду. Канон васкрсан гласа са ирмосом на 4 и отаца на 6, Катавасїја Божественнымъ покровень: по 3. пјесми кондак и икос празника, сједалан отаца глас 4 Свѣтила пресвѣтлая; слава други Никейскїй свѣтлый градъ, и нынѣ: празника. По 6. пјесми кондак отаца глас 8. Апостоль Проповѣданїе и отцевъ догматы, Икос. На 9. пјесми поје се Чествѣннѣю: свѣтлан васкрсан слава отаца, и нынѣ: празника. На хвалите стихире васкрсне 4, и отаца 3. на глас 6. подобан все собравше, слава глас 8. Святыхъ отецъ ликъ; и нынѣ; Преблагословенна еси: Славословіе велико, тропар васкрсан, јектенија и отпуст Воскресїй изъ мертвыхъ.

На литургији блажени гласа и празника пјесма 4 и отаца пјесма 6. Послије входа тропар васкрсан, Спасовски и отаца; слава кондак отаца, и нынѣ: Спасовски. Прокимен глас 4. Благословень еси Господи Боже отецъ нашихъ, и хвално. и прославленс имя твое во вѣки. Апостол Дѣянїй зач. 44. Суди Павелъ. Јевангелије од Јоанна зач 56. Возведе Исусъ очи свои. Ирмос: Тя паче ума. Причасна хвалите Господа, а други Радѣйтеся праведныи.

Пази! У петак на вечерњи и у суботу у очи Духова служи се служба мртвима, као у суботу месопусну. страна. 76.

• 12. Недѣља 8. Свете педесетнице.

Духови — Троїице. (Сошествїе Св. Дѣха).

На малој вечерњи на Господи возвахъ стихире празника на 4. глас 1. Слава и нынѣ, глас исти. Трисвятое и тропар празника.

На великој вечерњи, катизма прва; на Господи возвахъ: стихире на 10, глас 1. Пятдесятницѣ празнѣмъ и стихире глас 2. Видѣхомъ свѣтъ истинный; слава и нынѣ: глас 8. Придите людіе. Входъ, прокимен дана, и парямеја три. На литији стихире самогласне, глас 2. Во пророцѣхъ возвѣстилъ еси; слава и нынѣ: глас 8. Егда дѣха твоего послалъ еси Господи. На стиховнѣ стихире самогласне, глас 6. Неразвѣюще языцы иногда размѣсишася. На благословеніи хлѣбовъ, тропар празника глас 8. Благословенъ еси Христе Боже нашъ, трипут. (Ако не би било бденија, по трисвятомъ тропар празника једанпут.)

На јутрењи, на Богъ Господь, тропар празника трипут. Катизме; сједални празника глас 4., полијелеј и величаніе: „Величаемъ тя живодавче Христе, и чтемъ всевсятаго дѣха твоего, егоже отъ Отца послалъ еси, божественнымъ ученикомъ твоимъ“; избрани псалом: Небеса повѣдаютъ славу Божию; сједални глас 8. По востаніи Христе. Степени 1., антифон гласа 4. Прокимен глас 4. Дѣхъ твой благий наставитъ мя на землю праву. Јевангелије од Јована, зач. 65. Свѣтъ поздѣ. Воскресеніе Христово не говори се, но одма псалом 50. Слава молитвами апостоловъ; и нынѣ: молитвами Богородицы Помилуй мя Боже и стихира глас 6. Царю небесный; канона празника два, глас 7 и глас 4. Ирмоси два канона дванут, тропари на 12., на пошлетку прва страна први ирмос. и друга страна други ирмос. припѣв канону: Пресвятая Троице Боже нашъ, слава тебѣ. По 3. пјесми сједалан празника По 6. пјесми, глас 8. Егда снизшедъ языки, слія, икос. На 9. пјесми не поје се чествѣишю, но ирмоси 9. пјесме с припѣвима: слава тебѣ Боже нашъ, слава тебѣ. Катавасија: Радѣйся Царице. Свѣтилан Всевсвятый Дѣше; слава и нынѣ; свѣтъ Отець. На хвалите стихире на 6, глас 4. самогласан: Преславная днесъ; Слава и нынѣ: глас 6. Царю небесный: Славословіе велико, тропар празника, јектенија и отпуст празника: Иже во видѣнїи огненныхъ языкъ съ небесе испославый пресвятаго дѣха на свѣтыя своя ученики и апостолы, Христосъ истинный Богъ нашъ. Овај отпуст говори се на вечерњи, јутрењи и на литургији све до одавија, изузимајући вечерњу данашњу.

(Наставиће се.)

БЕСЈЕДА НА БОЖИЋ У ЦРКВИ БАИЧКОЈ

25. ДЕКЕМБРА 1899. ГОДИНЕ

говорио свештеник **Марко Мартиновић.**

„Рождество твоје Христе Боже наш,
восија мирови свјет разума“

Љубизна браќо благочестиви Хришћани!

Ако је игда дава било у животу нашем, у који би се могли радовати и вселити, то је заиста данашњи дан. Данас славио велики по све људе значајни дан рођења Христа Спаситеља. Кад је Бог овај свијет створио, створио је и човјека, одликовао га особито од других створења, створивши га по образу и по подобију Својему. Бог је човјека поставио као цара свијех Његовијех створења на земљи, давши му бесмртну душу искру Свога божества; давши му такође закон тијем, што му је рекао, да од свакога воћа које у рају бијаше насађено може себи за храну употребљавати, осим једне воћке у средини раја насађене. Но, и ако Адам бијаше обдарен душом, тијем образом и подобијем Божијим, али је био створен и слабомоћнијем тијелом, које је склоњено к паду Сријеха; али му је Бог дао био слободну вољу, да се по њој слободно и управља. Но он мјесто добра по слабости својој изабра зло, т. ј. преступи наредбу Божију. Те тако наш праотац Адам у рају по наговору злога и нечистога духа буде преварен и погријеша противу заповиједи Божије. За ту непослушност буде по несрећи ишћеран из тога Богом прекрасно насађенога раја.

Но милост божија виша је, но пријеступ, кога Адам учиви. Бог као милостиви творац опет вије Адама оставио без наде, него му је обећао послати једнога, који ће га од тога гријеха избавити.

Бог оно што је обећао, то је и испунио, пославши свога јединороднога сина Исуса Христа, који нас је од тога гријеха избавио.

Преблаг и Бог толику је љубав имао к роду људскоме, да није ни јединороднога сина својега поштедио послати на земљу, да гријех Адамов на себе узме и род људски од проклетства избави.

Долазак Исуса Христа на земљу спојио је небо са земљом. За то су и Анђели на небу појали: „Слава Богу на висини, а на земљи мир и добра воља међу људима.“

Може ли бити више радости него та, што је Бог подигао проклетство са рода људскога?! Та радост није мала, она се простире по цијелом простору земље.

Љубазна браћо! Сваки човјек, који има осјећаја хришћанскога у својој души, кад му неко добро какво учини, он гледа прилику, да за оно добро, које му је учињено, врати благодарношћу. Кад је то тако, запитајмо себе, какву смо благодарност Богу дужни чинити за Његову указану милост, о којој пређе говорих? Заиста, ми смо Богу доста за то дужни. Ми треба, да Бога хвалимо, слаavimo, благодаримо и да се покоравамо свему ономе, чему нас је научио преко Свога јединороднога сина Исуса Христа и Његових угодника.

Наш преблаги Христос Спаситељ не само што нам је својим рођењем показао и смиреност Своју, родивши се у простој једној пештери; у јаслима гдје је животиња стајала; повијен у сиромашним пеленама; рођен по духу светоме од преблагословене дјеве Марије, одлучивши једнога побожнога дрводјеле, који бијаше од једне исте породице преблагословеном Дјевом Маријом, а обојица бијашу царске породице.

Исус Христос могао се родити у каквој царској палати, али вије хтио, но тако просто, тако сиромашно и скромно, да нам тијем покаже своју смиреност, и да у наша срца улије више хришћанске побожности и смирености. Попље и Својом науком препоручиваше добродјетељ ову: „Научитеся отъ мене яко кротокъ есмъ и смиренъ сердцемъ.“

Ако је човјек сиромаш, ако има слабу кућицу, ако има слабо ођело, а ако је душа његова чиста и непоковарена гријехом, нека нимало то не жали, но нека се угледа на примјер, кога нам је Христос показао.

Човјек треба да мисли о души и нашљедству царства небеснога, а не чим ће се ођенути, шта ће љепше појести и попити, јер кад буде на страшном Христовом суду, неће га за то питати, но за његова дјела, која је на овоме привременоме земноме животу учинио.

На таква хришћанска и побожна осјећања човјека највише привољети и поткријепити може често посјеђавање свете цркве и слушање у њој слова божијега. За то љубазна браћо моја! ја вам топло препоручујем, да чешће пута посјеђавате овај свети дом Божји, да у њему приносимо Богу молитве за опро-

штење својих грјехова, за душе наших помрлих сродника, за срећу, здавље и напредак нашега Узвишенога Господара Књаза Николе и Његовог узвишеног Дома, који се са очинском бригом о нама стара; Који нам је и овај свети храм овако диван подигао.

Ја, као душестаратељ ваш, трудићу се и стараћу се, да Богу приносим молитве, да вам дарује сваку срећу и напредак.
— Амин.

ИЗ ОБЛАСТИ МЕТОДИКЕ.

Пише учитељ.

(Наставак.)

3. Писмени састави.

Под именом писмених састава треба разумјети све писмене радове, које ученици врше под надзором и по упуству учитељевоу. Циљ тих писмених радова, у главном, јесте тај, да се што боље спремају ученици за саобраћај у друштву, тј., да могу своје мисли правилно исказивати и да могу најобичније послове вршити, у колико се то може тражити од једног ученика основне школе. Писмени рад сматра се као најважнији предмет Истина, писмени рад није засебан, него он иде уза сваки предмет, али тиме се не крњи ни најмање његова важност. Без икаквог претјеривања, но сасвим оправдано може се рећи: *да је писмени рад мјеродавно мјерило*, по коме се може цијенити вјештина и способност ученикова, а преко тога и учитељева. Свеске, у које биљеже ученици те своје радове, јесу вјерно огледало цијеле школе. По тим писменим радовима огледа се не само знање из језика, него и из осталих предмета. Њима се утврђује знање, које је давано на часу и резултати, до којих се дошло на часовима, биљеже се у књижице, које служе ученицима као уџбеници. То је права тековина ученичка! До тога су они дошли својим трудом помоћу учитељевих развојних питања. У најновије вријеме осјетио се жив покрет за овим књижицама и отворено се ратује противу уџбеника. Да ли ће ово мњење појединих педагога побиједити, то је ствар будућности, а ми смо слободни додати, да би требало тада у једној школи више снага учитељских; јер кад један

учитељ има три и четири разреда, тешко да може стићи без учбеника да све изведе, па ма био и најбоље спреме и одушевљења. Уз ове писмене радове разумију се и остали радови, о којима је било ријеч, кад се говорило о задацима.

Све до краја прошлога вијека *писмени састави* су се вршили преписивањем из књиге, и ученици су дугим писањем запамтили облик тога састава, а уз то и граматична правила. Овдје се пазило само на практични циљ, да се ученици спреме како ће се доцније користити тим знањем, а на други се није обзирало, тј. на формални: да се извјежбају душевне моћи ученикове, и на саморадњу, којој је најдоцније вријеме поклоњена најозбиљније пажња. Али и самом практичном циљу није се одговарало, јер без ових осталих не може се постићи ни он. Оно што се стече саморадњом, оно је од велике важности, а све друго само је плод механизма, који треба да се тријеби као коров. Гдје нема саморадње, не може бити ни логике, а с тим ни естетике.

Грађа за писмене саставе (радове) узима се из круга дјечјих доживљаја (у кући, околини итд.), даље из онога, што су она учила или читала (левитира), а ово може бити из географије (да се опише неке мјесте) или јестаственице (о некој животињи) итд. Из овога се може видети, да сви ти ученички радови нијесу *продуктивни*, већ *репродуктивни*.

Што се тиче самога облика, ту важе двије-три напомене. Прво, ученицима се даје готова садржина и распоред, а њима се остави да стилизују тај рад. То је *приповијетка*. Друго, да се ученицима садржина, па се тражи да она сама изврше распоред и да стилизују тај рад, а у неколико се могу потпомоћи за распоред zgodним питањима. То је *опис*. Треће, нареди се ученицима да сами одаберу и садржину и распоред и стилизацију. То је врхунац саморадње. Одмах послвије овога долази *писање писама*: оцу, брату, другу и т. д.; За тим долази *писање трговачких писама*, занатлијских, признанице, облигације, тестаментa итд. — Дакле, из овога се види да је за ову наставу ваљан *ушисно-развојна* (хеуристична) метода и *генетички* ток.

Још неке напомене при овоме раду. Оно што се прича дјечи, треба да се понови истим изразима и ријечима, у колико је могућно. Кад се врши прерада, ваља им наредити: да оне ријечи, што су биле у *једнини*, ставе у *множину* (именице);

глаголи, који су у првом лицу, да буду у *шрећем*. То је, што се тиче граматичке прераде, али може бити и стилистичка прерада. Ту се да ученицима да према једној причи напишу другу. (Ово је у старијим разредима, III. и IV.) При писању пословних писама тражи се такође имитација. Дадне им се облик признанице, облигације и т. д. и тражи се од њих да она према тој мустри напишу сама другу, било признаницу, било облигацију или штогод друго. — При изради тих састава има се пазити на приступ, развој и завршетак, а за ово се може увијек послужити zgodним питањима. Тако нпр. код описивања какве животиње може се поћи: описивањем тијела, затим начина храњења, мјеста живљења, плођења и најзад користи и штете од те животиње. Све то мора се вршити под учитељевим надзором, јер чим би их оставио саме, одмах би се направио неред, и она би преписивала једно од другог. Даље, као што је споменуто код задатака, писмени састави морају се исправљати, а те поправке врши сам учитељ. Пошто се исправе грјешке, онда ученици преписују у свешчице начисто. Свешчице за биљежење морају бити једнаке с овима, укоје се преписује начисто. На свакој треба да је дан и година и име ученика. Ако не може стиги да све погрјешке исправи, он ће исправити неколика задатка (рада) и повући класне погрјешке једнаким знацима, па онда дати да она сама према исправљеним задацима исправља и да траже омање грјешке, које нису забиљежене.

За један врло кратак *нацрт лекције* из ове наставе можемо узети нпр. причу о „*Срдану и Ранку*.“ Као наслов, мото, можемо узети: „*Ко истину не говори, тај увијек страда.*“ — Кад им учитељ исприча ову причу, може тражити да она сама нађу другу сличну њој. И она ће наћи ако имају у читанци, или ако су слушала какву причу, сличну првој, нпр. о „*Чобанчету*“, које је варало сељаке, раднике у пољу, вичући: Еј, људи, помозите! Ево курјака!... Кад људи потрче тамо, виде да лаже и врате се. За тим опет нададе дреку, те они потекну у помоћ понова, кад опет виде да их вара. Зато рекну: „*Нећеш ти нас више варати!*“ Трећи пут вуци у истини дођу и полете у стоку. Дијете стане запомагати, али узалуд. Нико не хтје ни да чује. — Дакле видите, ко једанпут слаже други пут му се не вјерује. Ово ће извести на завршетку, пошто један исприча причу. При писању може им помоћи питањима: Шта је било најприје? Шта послје? итд. — Слична је овој причи

и она, у којој се прича како је један дјечко пливао у ријеци, па варао људе, да га тобож избаве из опасности, док се није најзад заиста нашао у опасности, од које је и пропао, а нико није хтио да га избави, мислећи да лаже као и прије. —

(Н а с т а в и ћ е с е.)

ЦРКВЕ У ЉУБОМИРУ

Приопћио **Леон. Нинковић**, јеромонах.

(С в р ш е т а к.)

IV.

Црква храм Архангела Михаила у Угарцима.

Ова стара црква налази се на средини села Угарака с доњу страну главнога пута, а далеко од порушене цркве св. Николе пола сата хода. Црква је сазидана од тврдога материјала — у облику лађе, а посвећена у славу св. Архангела Михаила. Дуга је с источним олтаром 11 метара, широка 5 м. и 20 цм., а висока 5 м. и 80 цм. — Сволтана је каменом и сигом. Да је што тврђи волат, подржавају га два камена столна, што врло дивно красе цркву. Звоник је на преслицу са једним звоном. На оба споредна зида и на полукружној олтарској апсиди има по један прозор. Ко је овој цркви темељ ударио, о томе нема писменијех података, а народ прича: да је градила нека богата жена, а како се звала и кад је градила, то нико не зна. С лијеве стране у црквеном зиду налази се један камен, а на њему ова писмена: „О М † † С В.“

Године 1896 мјешћани су спољашњу руку црквенога зида измијенили, те су тада и ови камен увидали у зид, а по прилици ће бити одломак од гробнице. Ово је главна парохијална црква у Љубомиру. Около цркве је пространа авлија, а у њој има неколико надгробних спсменика из пошљедњег вијека. Ту се налази гроб бившег Љубомирског пароха Алексе Периновића, те при дну натписа између осталог стоји и ово: „Ови спомен подигоше оцу захвални синови: Ђорђо и Ристо.“ Док удова пок. попа Алексе вели: да њени синови, Ђуро парох

билећки и Ристо обућар у Мостару, нијесу подигли оцу споменик, него она, и вели, да је платила за њ 140 фиорина, то би она вољна била да се побришу имена Ђорђа у Риста, а да се њено, као сугруге прибиљежи.

Да ли је када ова црква била разорена, сељаци не памте. На западној страни, на пољу, има опет група гробница, али натписа нема ни на једној. Потребним стварима за богослужење црква је снабђевена, другога каква имања нема. Овој цркви спадају села: Ждријеловићи са 31 кућа, душа мушких 94, женских 100; Влашка 11 кућа, душа муш. 46, жен. 53; Шћеница 17 кућа, душа м. 80, ж. 79; Бодироге 10 кућа, душа м. 31, ж. 37; Под-страшавац 4 куће, душа м. 13, ж. 15; Пијавице 10 кућа, душа м. 43, ж. 30 и Владушаћи 7 кућа, душа м. 19, ж. 21.

У свима селима живе православни Срби, осим што има у селу Угарцима једна породица (кућа) мухамеданска — циганска.

NACIONALNA V.

а.) Рушевине цркве храма св. Николе у Ждријеловићима.

Од Аранђелове цркве сјеверо-западно за пола сата хода, налази се село Ждријеловићи. У овоме селу постоји развалина од цркве св. Николе. Развалина је дуга с источним олтаром 8, а широка 5 метара.

Поред цркве, слијеве стране, налази се чатрња (цистерна), те се простире све до црквенога зида. Чатрња је и сада у потпуном реду здрава — само да би је сељани очистили, јер у њој има много камена и земље, а требало би и водовод у њу наврнути, то је главни узрок, те у њој нема воде. Ко је ову цркву градио сељани не знају причати ништа, осим да су је градили Грци. А када и ко је разорио, ни о томе не знају ништа.

б.) Рушевине цркве храм у истој селу.

На сјеверо-западној страни села Ждријеловића постоји опет развалина од једне цркве, дуге 8 м. и 50 цм., а широке 4 м. 50 цм. Као што нема никаква натписа код цркве, такођер нема ни предања у народу: ко је и када ову цркву сазидао, као ни ко и кад је разорио. Врата ове цркве су широка 61 цм., што изазива чуђење код посјетилаца, те долази до закључка:

да није грађена у вријеме српскога царевања, већ под притиском турског тирјанства.

VI.

Цркве у Домашеву.

а.) *Црква храм св. Петра у Подима — Домашево (у рушевинама)*

Од цркве из Ждријеловића за пола сата хода сјеверо-западном страном сретате прво Домашевско сеоце Поди. Западно од сеоца, а здоњу страну главнога пута налази се озидина цркве храма св. Петра. Црква није била сволтана, те и ако је црквени кров порушен, зид је врло добро очуван још и сада. Црква је дуга 9, а широка 5 метара. Црквени стил је облик лађе, а зид је од тврдога материјала.

Народ живо и појмљиво прича: да је ову цркву сазидао кнез Петар Зотовић, родом из Домашева, а од Турака прозвани „Кара-Петар,“ што ће рећи: „Црни-Петар.“ Потомци Зотовића причају, да су била три брата Зотовића: кнез Петар, војвода Томаш и Петко. Петар је сазидао ову цркву, а Томаш цркву св. Николе у Домашеву (под присојем), а Петко цркву у Загори. Тврде, да су ова три брата Зотовића живјели на измаку XV-тог вијека, као и то, да су неке дрвене зидали негдје од 1480—1500 године. А то је у оно кобно и по Србе жалосно вријеме, када крволочне Османлије побједише синове Херцега Шћепана: Владислава и Влатка, те се ови склонили у Дубровник (1482 год.), а османлије завладаше Херцеговином, те дична војводина св. Саве постаде плијеном крволочнијех Турака.

О разорењу цркве причају овако: у XIX-том вијеку (а не памте када је то тачно било, већ веле назад сто година) дошао је овдје турски збјег, те се овдје настале привремено. За вријеме турског становања, овдје некако остане црква отворена, те се један Турчин у њој окупао и осквернио је. Од тада, веле, да је црква остављена својој судбини, док се и разорила.

Код цркве има неколико гробова и два крста чудне величине. Народ прича: да су гробови са ове два крста синова кнеза Петра Зотовића.

У прилог народном предању наводим натпис са једнога између ова два крста, натпис гласи: „асе лежи кнезь Зотъ синь кнеза Петра лежи в лето а п.“ А за самога кнеза Петра причају, да је у цркви сахрањен.

б.) Црква храм св. Николе у Домашеву (Под-присојем).

Од цркве св. Петра, из Пода, за један километар сјеверо-западно, лежи друго Домашевско сеоце Под-присоје. На сјеверној страни овога сеоцета има црква храм св. оца Николе. Црква је сазидана од тврдога материјала — у облику лађе, а сволтана је каменом. Звоник је на преслицу са једним звоном. На оба споредна зида и на полукружној олтарској апсиди има по један прозор. Дуга је 9 м. и 10 цм. широка 5 м. и 20 цм., а висока 5 метара.

Сељани тврде, да је ову цркву сазидао војвода Томаш Зотовић брат кнеза „Кара-Петра.“ Племе Зотовића, као властела, у вријеме српскога краљевства и царства, имали су своје спахилуке у Љубињу, а премда су становали у Домашеву. И сада се налазе развалине од кула Зотовића у Љубињу, а цијело Љубинско, Конац поље, било је власништво Зотовића, које је кнез „Кара-Петар“ уступио Турцима за „крвнину“ (накнаду за Турке, које је он побио послје освојења Херцеговине*). А на пошљетку му Турци убише и брата војводу Томаша, а то је било овако: Војвода Томаш једном приликом пође у Љубиње, у првом Љубињском селу — Гребљу, нађе хоџу, гдје чува говеда; те послје поздравља Томаш му рече: „Како то хоџа? До подне хоџа, а од подне говедар.“ Годину дана послје, исти хоџа, који се звао Бакибеговић, позове војводу Томаша на шишано кумство, те га истом приликом на пријевару убије и освети му се за оно што му је рекао: „да је до подне хоџа, а од подне говедар.“

Када су пак чули Зотовићи, за погабију војводе Томаша, скупе се и оду у Љубиње, те прихвате његово тијело и донесу га у Домашево, те га сахране пред дверима у његовој задужбини, цркви св. Николе.

Љубомирски парох, г. Марко Кисић, рече ми: да има у селу Кртињу један крст на путу, који су Зотовићи подигли на ономе мјесту, гдје су носкоци Томашева тијела починули. Даље вели, да на томе крсту има ватпис, који ту ствар потврђује. Народ не памти, да је ова црква икада била разорена.

*) Неки пак причају друкчије: „Кара-Петар“ је држао своје овце у Видуши и код њих чобане (најамнике), а када је једном дошао да обиђе овце, нађе их још у торипи, око 9 сати. Чобани су били на ручку, те дробећи хљеб у варенику говораху: „Дробите ситно, нека је питко, а нека се копају Зотовића овце.“ Чувши то „Кара-Петар“ разјари се, те чобане испече, а овце одјави и прода у Љубињу. Те, причају, да су му Турци за то одузели Конац поље у Љубињу.

Овој цркви спадају ова села: Домашево (Поди) са 11 кућа, душа мушких 39, женских 43; Под-присоје 14 кућа, душа м. 50, ж. 52; Мушићи 17 кућа, душа м. 64, ж. 64; Ивице 40 кућа, душа м. 144, ж. 159; Кртиње 17 кућа, душа м. 74, ж. 81, и Биоца 7 кућа, душа м. 23, ж. 26.

Црква је потребним стварима за богослужење снабђена, а другог каквог иметка нема.

в.) *Рушевине цркве св. Ђурђа у Домашеву.*

Јужно од цркве св. Николе и села Домашева за 1½ кил. даљине, налазе се развалине од цркве св. Ђурђа. Развалине су ове цркве дуге 9, а широке 5 метара. У наоколо цркве има велика група средње-вјековних гробница, а на једној се налази оваки натпис: „радосава нь синомь брасомь.“ С друге стране слике 4 коња су исклесане. На камену од црквених врата има слика ханцара. Другијех натписа нема. Ко и када је ову цркву градио, народ о томе не зна причати ништа, осим да су је градили Грци, а о разрушењу исте причају овако: Послије погибије војводе Томаша и смрти кнеза Петра и његових синова, племе Зотовића спаде само на једну кућу (породицу). Од мушких глава био је само кнез Милош Зотовић, који имаше шест кћери, а да се не истражи кућа Зотовића, под старост му жена роди два сина у једно бреме (близанци). Кнез Милош позва игумана из манастира Тврдоша, те му крсти оба сина. Послије тога, неколико дана, јави се кнезу у сну привиђење: да је од западне стране куће златна се свјетлост спустила на бешику од његова једнога сина, а на другу поче из зрака пљусак крви. Кнез се препаде, те одма поручи по тврдошкога игумана, да му сан растумачи. Игуман дође, а кнез му Милош сан исприча. Игуман му рече: „Треба, кнеже, сина, на кога се свјетлост указала, да даш у манастир за калуђера.“ Кнез на то драговољно пристаде. Седме године даде сина у манастир Тврдош, гдје се 17-те године покалуђери.

Одма иза тога кнез испроси дјевојку за свога другога сина, а у сватове позва и Тврдошкога игумана. Сватови су дјевојку довели у Ђурђеву цркву на вјенчање. Пошто је младожења улегао у цркву, то су сватови поред њега стали, а један сват оде да се окрене, нашто му запе мала пупка за другога, те пуче и погоди младожењу по сред паса, гдје одмах мртав паде. А када то видјеше сватови, онда настаде велика жалост и кукњава. На пошљетку погинулога Зотовића сахра-

нише, а жалосни отац, кнез Милош, рече: „Браћо, вратите дјевојку њеној кући, да не губи себи срећу!“ А сватови му одговоре: „Нећемо до сјутра!“

Сватови су се преко цијеле ноћи договарали, шта ће учињети. Стари сват на то рече: „Браћо, ја бих нешто рекао, да знам, да ћете ме послушати.“ Сватови и кнез Милош рекоше, да хоће. „Да се не истражи једна знатна породица, а ево овдје и оца игумана — настави стари сват, — ја бих да позовемо кнежева сина, калуђера из Тврдоша, па да га обријемо и с овом дјевојком оженимо.“ Сватови и кнез Милош пристану, а игуман благослови тај рад.

Пошто калуђера дозваше, рече му стари сват: „Калуђере, да те оженимо!“ А пошто овај разумље, шта се догодило, рече: „Да је просто, кад сте навалили!“ На то га обрију и са дјевојком вјенчају. Онда рече игуман: „Синко, пошто си се био посветио монашком животу, а по нужди и сагласном благослову народном, тај си објет напуштао и у брачну везу ступио, те, ако ти Бог подари 2 сина, да једнога мјесто себе дадеш у манастир; а ако немаднеш, него једнога, да си с благословом од тога опроштен.“

Од тада је племе Зотовића дало доста племенитих и вриједних калуђера манастирима Тврдошу и Дужима.

Као правога народнога пастира Србина Нектарија Зотовића Душког калуђера, за вријеме руског ратовања на: Требиње, Клобук и Никшиће (1806) прободе га ханџаром Сабит-паша Ресулбеговић, као учесника у потпомагању те војне. Пошто га је пробо, онда га је мртва на требињској чаршији објесио и држао га тако три дана. Сахрањен је код предграђанске цркве у Подгљивљу — код Требиња.

Оволико о српским светињама у Љубомиру, колико сам ја могао дојучити и сазнати из народнога предања, неких натписа и мјеснога положаја. А ако који дозна шта више, учиниће услугу српској књижевности, те ћу му и ја бити од срца захвалан.

Према свима црквама у пољу има по група стећака, али осим разних слика на њима нема натписа никаква, а свака поједина група правце одговара према цркви.

У Манастиру *Добрићеву*, 25 Октобра 1899.

ЗНАЧАЈ УЧИТЕЉСКИЈЕХ УДРУЖЕЊА

(Од радова Учитељског Удружења Ријечке Насије.)

С напредовањем учитеља напредује просвјета. У којој су год држави учитељи напредни, тамо је и културни напредак врло осјетан. У данашње вријеме учитељи су представници народне просвјете; они су носиоци народног начела; они су будилници народнијех идеја; они су будући живот народни, који је, као и они, напредан или лабав. Један велики њемачки војсковођа, кад су Нијемци одржали једну судбоносну побједу над непријатељем, рекао је, да су ту побједу извојевали учитељи. Ова значајна ријеч једног великог ума требало би да провијава ум свијех онијех, којијема у рукама стоји живот и опстанак учитеља народнијех.

Учитељство, као државна установа, у Црној Гори од скоро постоји. За ово кратко вријеме Висока Влада учинила је доста напреднијех корака, да би опстанак својијех учитеља обезбедила; а надати се је, да ће се тога начела и у будуће држати, тијем прије, што смо на путу к великој мисли; што смо на остварењу великијех дјела; што смо у просвијећеном вијеку, када се више пером него ли голијем мачем добија, што смо у врло озбиљнијем догађајима, те на прагу оног доба, када ће ум царевати над тврдоглавијем јунаком. Имајући на уму ону значајну изјаву њемачког војсковође, наше власти слѣдоваће свом започетом раду.

Не само што је владина дужност потпомагати свијем средствима напредак и опстанак својијех учитеља, него су и сами учитељи дужни, да се сами потпомажу, усавршавају; да се старају и дневи и ноћи, како би своме светом позиву што савјесније, свестраније одговорили; да прегну свијема силама, како умнијема, тако и физичнијема, да оправдају оно високо повјерење државнијех власти, и да се одазову достојно оној препоруци и опомени Онога, који је међу нама највећи примјер чојства и јунаштва, који, позивајући на ту цијељ учитеље, рекао је: „кућа са родитељима и школа са учитељима треба да ми осигура народни напредак у сваком погледу.“ То захтјевају и саме наше околности, то захтијева наша дужност, па то морала би захтјевати и влада. Ми немамо по варошима, осим Цетиња, ученијех друштвава, великијех завода, књижара и другијех књижевнијех установа, које би својијем постајањем у близини учитеља слакшале им рад, напредак, успјех и биле им на руци, да се и сами усавршавају у оно вријеме, кад слободни зрак дишу. Заиста, гдје год нема тијех и таковијех литерарнијех и добротворнијех друштвава и завода, гдје нема уређенијех књижара и књижница, гдје нема с ким учитељ разговарати о савременом напретку и ступњу своје и стране културе — тамо је учитељ остављен самоме себи, остављен је, заборављен; он само ради, само учи другога, а себе не; он остаје на ономе, што је негда био*); он осјећа застој, те како осјетни застој у свом знању. А то је тако опасно, да човјек с временом изостаје иза другијех, млађијех, док не прати савремену књигу. Књига не смије имати застоја, народ не смије имати застоја, а не би га смио имати ни поједини човјек. Застој значи назадак, опадање, а то је, што и очевидна пропаст.

*) То би још добро било, него, на жалост, губи и оно, што је некад имао. У.

Да се не би дошло до оваквог застоја, да не би рђаве пошљедице отуда произашле и за нас учитеље и за подмладак, и који нам је повјерен, изнађимо начин, како бисмо се опростили ове опасне појаве и њенијех још опаснијих пошљедица; пронађимо излаз из таквог млитавог стања, па помозимо себи и подмлатку своме, помозимо надлежнијема при остварењу велике мисли. То је управо и наш свети позив.

„Помози се сам, помоћи ћу ти и ја“ — рекао је Бог. Потрудимо се ми, па ће нам у помоћ притећи Бог, притећи ће нам људи, да се наше жеље к остварењу приведу.

Ја овђе разумијем оснивање *учитељскијех удружења* као једну најважнију чињеницу, помоћу које би учитељи отресли се застоја, млитавоести, а предали се раду, већему труду, усавршавању, упознавању савремене културе и њенијех принципа, — само кад би та удружења била онаква, каква се могу жељети, т. ј. таква друштвена установа, која својијем одредбама обвезује учитеље чланове на рад, ред, послушност, дужност и остало. Са остваривањем ове друштвене установе, ми не бисмо смјели чекати; оклијевање у овоме значи дангубљење; што доцније овоме приступимо, доцније ћемо се освјестити из овог дријемежа, који над многијех влада. Ми смо у таквом стољећу просвијетном, да не смиемо бити немарни, нити се ослабати на нашу једру и ведру природу. Природа наша нека нам послужи као главно средство, као главни руковођа при остварењу наше замисли. Сваки ће увиђети важну корист и практичну страну ове појаве међу нашијем учитељима, али није довољно само увиђати, него је пријекно потребно к ствари приступати. Ми треба да радимо попут напреднијех држава, у којима учитељи имају своја удружења, своје часописе, своје фондове. Ми треба, да им подражавамо свијема силама, и да се надамо, да ћемо их стићи и да ћемо им с временом бити моћни супарници. Ово би било лијепо и племенито; ово би било знатно и значајно. Но то, можда, многијема се чини далеко. Далеко, одиста, али се свака даљина скрати, кад се брзијем ногама прелази.

Оснивати учитељска удружења није баш тако лако, а још их је теже обдржавати, испуњавати; и у томе се баш састоји значај ове установе. Која се год установа лако оснује, а још лакше обдржава, нема по народ тако благодатнијех пошљедица, као она установа, која изискује и трошка и труда, и напора и рада, и душевне и тјелесне силе. За оснивање и одржање учитељскијех удружења потребна је на првом мјесту жеља и нагон к усавршавању, па онда воља за рад и сваки друштвени посао, у којему се који му драго члан може нечему корисноме научити. Потребно је труда и рада, силе и снаге, пожртвовање и пријатног расположења према свему, што је човјекољубиво. Потребан је споразум, добра воља и прегалаштво; потребно је родољубље, снага и љубав, без чега ништа опстати не може.

Натраг двије године учитељи Морачке нахије основаше Учитељско Удружење своје нахије. Њима то може служити на част, особито онијема или ономе, ко се је око тога највећма старао, да се то у дјело приведе. Данас их видимо, гдје сложено раде, састају се, држе предавања, међусобно се споразумијевају, те тијем напредују и они, и њихов подмладак. Ово је сваке хвале достојно, тијем већма, што се је ово збило у једној најудаљенијој нахији од државног центра, те им, не сумњиво, није нико други дао повода за то, осим њихова побуда, жеља и нагон.

Прошле године и ми, учитељи Ријечке нахије, основасмо Учитељско Удружење наше нахије. Наше Удружење је одмах признато од надлежне власти, као законом обезбјеђена установа, која слободно може вршити свој задатак. Но прије свега, нама се је ставио захтјев: да напишемо *Правилник*, па ће нам и тек онда одобрити удружење, пошто се види начин, рад, ред и одредбе нашег Правилника. Ми састависмо Правилник и он нам се одобрио и потврдио печатом Гл. Шк. Надзорништва. Сад слободно радимо, састајемо се, усавршавамо се и упознајемо се са многијем, што нам је у тами било.

Није ми намјера хвалити наш Правилник, он ће бити похваљен тек онда, кад буде уродио богатијем радом; само ми је овдје главна мисао, да изнесем циљ, средства и начин удружења, који би имали бити унесени у сваки Правилник. А ово чиним за то, да би са тијем колико толико објаснио значај Учит. Удружења и, ако и мало, помогао и побудио вољу осталијех нашијех учитеља, да се лате овог корисног подuzeћа.

Учитељском Удружењу било би циљ *просвјетина, ш. ј. посебни и општи напредак учитеља у школи*. Удружење има само на ову сврху служити; ово му има бити циљ, основа, задатак; ова идеја имала би испуњавати и друштво и цио друштвени рад. Овај је задатак, по суштини својој, врло озбиљан, па и тежак, али за то не би требало клонуту ни ни духом ни вољом, јер исправљање тешкијех и значајнијех задатака награђује највећма труд трудбеника, и њих се потомство сјећа са најпријатнијом успоменом. Само велика и тешка дјела красе чела побједоносних извршилаца; а само таква дјела служе к очигледном напретку и појединијех и свију уопште. Задатак овај тежак је, али тако значајан и похваљан, да сам собом одаје похвалу и признање трудбеницима својијема. Ови и овакви задатци воде напретку нашу младеж, нас учитеље, наше школе и нашу малу домовину. Сјетимо се онијех ријечи великог њемачког војсковође, па се увјеримо, да ће се тако и наше име с признањем спомињати, ако се достојни свога посла покажемо.

Чланови Удружења одговарали би овом свом задатку *својијем редовнијем састанцима*, који би се обављали по неколика пута у години. На овим састанцима учитељи-чланови би се узајамно обавјештавали у разнијем питањима. На њима би по један, ови или више учитеља држали предавања из појединијех предмета и разреда. Предавања би била практички извођена, а могла би бити усмена или писмена; морала би бити подвргнута друштвеној критици. Циљ оваквијех предавања била би *упознавање педагошко дидактичкијех правила и усавршавање у практичном раду*. При оваквим предавањима невјештији се учитељи поправљају, усавршавају и упознају са правилима савремене педагогије, јер ту сваки своје мњење казује, критикује, изражава се, обавјештава се, непримјетно усваја и прилагођује се ономе, што је правилније. Лијени учитељи уче се раду, труду, док морају држати предавања, па читају многе педагошке књиге, јер се сваки мора трудити, да не буде најгори у друштву, да његов рад иза другијех изостаје. Ту се отвара поље ваљаном учитељу, да покаже своје знање на корист својијех другова; он поправља, упућује, показује начин и пут реда и рала, али не с каквијем високијем тоном, него све са братском и друштвеном вољом, расположењем и љубављу, те се на тај начин и он знатно усавршава.

Ова предавања имала би бити шиљана „Просвјети,“ да се у њој објелодане, како би се отуд користило и другим учитељима и упознали се с редом, радом и трудом Удружења. Несумњива је истина, да би се овим друштвеним радом прискочио у помоћ многим, који су невјешти, неискусни, постакла би се воља другима, улила би се нада у будућност, љубав на рад — постигао би се велики успјех, само кад би се радило марљиво, уредно, с вољом и љубављу.

На друштвеним састанцима слободно би било свакојему члану питати и од друштва обавјештења тражити о свему, што сумња, како из педагошко-дидактичкога круга, тако и из области наставног плана, школ. закон, повремених наредба и упутстава, учила и шк. учбеника, и свега, што се школе и њезина напретка тиче, као: у когледу дјеце, ђачкијех родитеља, мј. шк. власти, родитељскијех скупова, светосавске прославе итд. Ту се отвара широко поље рада, само би све имало бити у ономе обиму, које је све законом дозвољено. Требало би поступно радити; не презати од тешкијех препона, ако би их требало савладати; не чинити осјетне пријелазе; не навалјивати тешки терет на млађе, невјеште и неискусне; не заирати и одмах један другога према манама цијенити јавно, него се дружевски у свему односити. Ни сви људи нијесу једнаки, па наравно, ни сви учитељи; зато они ваљанији имали би с почетка више рада и труда; њихов позив био би, да напућују млађе и оне, који затражују помоћи, напретка; они би предњачили друштву и у многоме од њих би зависио напредак или наставак друштва. У првом случају они би били од друштва морално награђени — са признањем, а у другом случају они би били прекорени од народа, друштва и власти.

Као и у сваком друштву, тако и у овом, био би неко, ко би се старао о реду, раду и напретку; то би била управа, која би на то од друштва овлашћена била. Млађи чланови по годинама службе требало би да имају поштовања према старијима; а сви чланови да се покоравију Правилнику и његовим одредбама, и да врше прописану дужност. Све ово друштво би унијело у свој Правилник, и знала би се свачија дужност.

Не може се посумњати у добру вољу наших учитеља, само треба показати правац, и начин, па ће од њих свака племенита и лијепа жеља топло бити прихваћена. Ја овим не показујем пут, нити ми је намјера истаћи се са својом поуком; ја само излажем своје назоре о овој ствари; излажем, дакле, само оно, што схваћам и увиђам, па га својим драгим савјетима — учитељима износим, да процијене ово моје мишљење, па се сложе у ономе, што сами увиде. Не сумњам, да се неће са идејом сложити; њу су прије нас усвојили сви напреднији народи; а не сумњам ни у прегалаштво наших учитеља, само кад би имали иоле повољнијех прилика за оснивање Учит. Удружења. Испуњавају овога посла стају на пут многе препоне, али ће њих свако ваљано уређено удружење савладати и победоносно доспјети к великој циљеви.

Да нас нагони на ово надлежна власт одредбама свога закона, не бисмо се харни осјећали онолико послје успјешног рада, као што бисмо послје постигнутог успјеха, на који нас је сопствена воља побудила. Не чекајмо пошљедњи час, но се пренимо, прегнимо свом силом, стварајмо свуда учитељска удружења, споразумијевајмо се, потпомажимо се, покажимо се сложни, моћни, да не изгледамо све од старијих, да се мичемо на ону страну, куда нам се нареди. Будимо свјесни свога стања, позива

и доба, у којему живимо. Купуно је час, кад нам се треба ухватити у коло образованијех народа, па тешко нама, ако нас то коло баца у свој вртлог.

Ко ради, и њему Бог помаже! Бог ће и нама помоћи, само Му се предајмо и срцем и душом. Благо томе, ко устраје у тешком и опћекорисном послу. Рад ће му бити крунисан и труд признат и од Бога и Господара, и од људи и народа.

У то име напријед, драга браћо!

Ријека, 17 нов. 1899.

Ан. Јовићевић.

О СТВОРЕЊУ СВИЈЕТА.

Предавање, држато у I. раз. четвртке муш. основне школе, 27. новембра 1899. год.

Циљ: Данас ћу вам, дјецо, причати, како је свијет постао.

— Шта ћу вам, данас причати?.. (Неколико ђака понови циљ.)

I. Шта има, дјецо, на Цетињу? — Шта има у сваком граду (вароши)? — Шта има у селу? — Шта ви видите, кад ван Цетиња на играње изађете? — Шта има по брдама, а шта по долинама? — Шта има иза овијех брда, која су око Цетиња? (Друга брда и долине). — Шта смо оно видјели, кад смо ишли преко оног брда, што се зове Граница? (Видјела су дјеца Зетску раван) — Шта смо оно видјели у равној Зети? — Шта има у оном језеру и у ријекама? — Има ли још гдје-год риба? — Како је оно Косић (ђак) ишао у Дубровник? (Причао је, да је ишао на морској лађи). — Ће је то море по којему је он ишао? — (Тамо преко Ловћена; тамо код Котора. (Оба географска објекта дјеци су из свакидашњег разговора позната по имену, а Ловћен могу са Цетиња и видјети).

— Кад изађете из школе, погледате горе, шта онда можете видјети? (Могу се сјетити, да су горе гледали типе у лџу; виде небо).

— Шта видите на небу дању, а шта ноћу? — Зашто ће нам сунце, зашто мјесец и звијезде? — Шта пада из облака, које ви на небу видите? — А зашто ће киша? (На питања, која се односе на сунце и кишу, дјеца ће поред осталог рећи, да без кише и сунца не би биљке расле). — А да ли нека биљка увијек расте? Каква је сад она трава на оној пољани, гдје се ми играмо? — А каква је она била, кад смо оно први пут на играње отишли? Хоће ли на оној пољани опет трава расти? — Шта нема сада на дрвећу, а његос је било? — А да ли је то дрвеће од вазда било и хоће ли вазда бити? — Да ли људи увијек живе? — А шта мислите, дјецо, да ли су вазда била брда планине, земља сунце и све друго? — Како зовемо све уједно: небо, земљу и све то што на њима има? (Све то зовемо: свијет). Да ли је овај свијет вазда био? — А да ли је ко вазда био? Па ко је створио свијет? (Овдје ће се по потреби добацити још које питање, да би се од дјеце добили жељени одговори, које су она у стању дати — имају представе, које се питањима желе изазвати.) — Шта ћу ја вам причати? —

Одређенији циљ — потциљ: *Данас ћете нам причати, како је Бог свијет створио.*)*

II. а) Предавно није било ничега осим Бога. Није било ни неба ни земље, ни сунца ни звијезда, ни брда ни воде, ни људи ни животиња — ништа, баш ништа. Богу је мило било да створи свијет, и он га је створио. — Али шта ви мислите, како је Бог створио свијет? — Од чега му брда, ријеке, језера, небо сунце — од чега све то што је на свијету? (Покушај развојне наставе, е да би сама дјеца — личнијем резонавањем — закључила, да је свијет створен из ничега; ако се то не постигне, сам ће наставник изабрати згодан моменат, да укаже на *свемоћну Божију ријеч*). — Бог је свијет створио за шест дана. У почету је Бог створио небо и земљу т. ј. рекао је: *Нека постану небо и земља* — и небо и земља одмах постану, али нијесу били овакви као сада. На земљи је био мрак и вода бјеше с њом пом'јешана, а небо опет није било као сада лијепо. — Би ли ми могли на таквој земљи живјети? — Одмах Бог рекне да на земљи буде свјетлост и свјетлост постане; то је био први дан. Другог дана Бог рекне, да небо буде овако лијепо као што је данас и небо је постало овако, како га сад видимо, само на њему још није било: сунца, мјесеца и звијезда, до само било је облака.

— Ко зна да исприча ово, што сам ја до сада причао?

Од онијех који се буду јавили понајбољем се каже да прича, и он се пусти, да прича онако, како буде схватио — не исправља се, само се осталијем ђацима рекне, да пазе, хоће ли овај што погријешити или пак што изоставити. *Ова (је) у Архиви понављање*, које кад се изврши одмах наступа *поправка* допуњују ђаци свог друга, који је први причао, наравно ако се има што допуњавати. Када се допуњавање — *поправка* изврши, онда наступа *прелиминарна анализа*; поједини ђаци: добри, средњи и гори причају пријеђени одјељак у *главном онако*, како га је наставник причао.

— Шта смо сада научили? — (Одговор ће бити: Научили смо, како је Бог створио небо и земљу; видјели смо, што је Бог створио прва два дана или томе слично. Овакав одговор, који треба згоднијем питањем извући из дјечијих уста, служи као наслов пријеђеног одјељка, и кад се држи предавање већ писменијем ђацима тај се наслов запише на табли.)

Шта ћемо сада учити? (Одговор ће бити потциљ за други одјељак приповијетке, а он ће без сумње бити овако формулисан:

Сада ћемо учити, како је Бог створио оно, што је на небу и на земљи, што је Бог створио: трећег, четвртог, петог и шестог дана и т. д.)

— Бог је, дјело хтио, да на небу и на земљи буде све лијепо, па их зато није оставио онакве, какви су у почетку били.

— У трећи дан Бог рекне да се подијеле земља и вода и да из земље свакојаке биљке расту. Одмах се земља и вода подијеле: постану потоци, ријеке, језера и мора, а из земље почну свакојаке биљке расти.

— Али без чега оно биљке не могу добро расти?

— У четврти дан Бог створи: сунце, мјесец и све звијезде. У пети дан Бог створи тице и рибе. У шести дан Бог створи све животиње, које по земљи иду и човјека. Бог је тога првог човјека овако створио: узео је мало земље, па у њу дуну и од те земље постане човјек, којем Бог нађене

*) Анализа је доста опширна зато, што се морало водити рачуна о ступњу дјечије аперцепције, који је ступањ наравно раније психолошки одмјерен.

име Адам. За тијем Бог створи Адаму жену и дадне јој име Ева. Од Адама и Еве постали су сви људи.

У седми је дан Бог починуо, па тако и сви људи шест дана раде, а седми се одмарају и иду у цркву, да се моле Богу.

— Ко ће испричати ово, што сам ја сад причао? (Врши се грубо понављање, поправака и пречишћено понављање другог одјељка приповијетке и формулише се наслов за исти).

— Ко ће да исприча све, што сам вам о створењу свијета причао? (Врши се т. з. тотално понављање цијеле приповијетке; неколико ђака: бољих, средњих и горих причају цијелу приповијетку.)

б) Је ли свијет могао постати, да Богу није мило било, да он постане? Зашто је Бог створио свијет? — Зашто је он рекао, да на небу постане сунце, да на земљи има биљака и животиња? — Зашто Бог тако воли људе? — Би ли нас било, да он није рекао, да ми постанемо? — Може ли нас Бог одузети нашијем родитељима? — Може ли он све узети што је на свијету дао? — Па зашто не узме? — Шта смо ми Богу? — А он нама? — Је ли он отац само нама који смо овдје? — Је ли он отац само Србима?

III и IV. Јесте ли ви видјели да неко нешто прави?

— Од чега колар начиња кола? — Од чега ковач раоник? — Од чега обућар ципеле? и т. д. — А од чега је Бог створио свијет? **Бог је створио свијет из ничега.** — Могу ли колар, ковач и обућар створити из ничега кола, раоник и ципеле? — А шта може Бог? — Да Бог рекне: *Да нема свијета* — **Бог је свемогућ.** — Би ли свијета било? — Па какав је Бог кад он *све може*?

Зашто прави ковач раоник, колар кола, столар столове и т. д.? — А зашто је Бог створио свијет? — Би ли свијет могао без свијета и без људи? Па што ћемо Богу ми, те нам даје све што нам треба, даје нам сунце, кишу, те нам расте жито воће и т. д.? — Дају ли нам и неки људи понешто? — Какви су такви људи? (Добри, милостиви). — Даје ли нам који човјек толико, колико нам Бог даје? — Па кад су добри и милостиви ови људи, који нам понешто дају, какав је Бог који нам премного даје? **Бог је предобар и премилостив.**

Кад неко оре, копа, зида или ма шта ради може ли он да се не одмори? — Шта ће с њим бити, ако се не буде одмарао? — А да ли се Бог уморио, кад је свијет створао? Зашто се он није уморио? Би ли се ми уморили, кад би сад рекли: *Нека постане једна велика кућа*? — А би ли се уморили зидари кад би једну велику кућу зидали? — А како је Бог рекао кад је створио небо и земљу? — *Рекао је: нека постане небо и земља!* — Па је ли се он уморио кад је тако рекао? — Зашто се онда он одмарао седми дан? — Како би било људима, да немају недјеље? — Је ли се Бог и у друге дане одмарао? — Шта треба да радимо шест дана, а шта седмог? — **Шест дана ради, а седми се одмори и иди у цркву, па се моли Богу! ***

V. Је ли свијет вазда био? — Ко је вазда био? — Од чега је Бог начинио — створио свијет? Како је он рекао, кад је хтио да свијет постане? — За колико је дана Бог створио свијет? — Како је сад име тијем данима? — Шта је Бог створио у четвртак, шта у петак и т. д.? — Је ли

*) Јаче подвучене изреке чине систем — IV ступањ овог предавања држи већ писменијем ђацима, те да би се изреке прво написале на табли, па у њихове бјележнике „за вјеровању“, а овако ће се само нагласити и ученици ће их у хору изговорити.

Бог могао свијет створити у један дан, у један сахат, у један тренутак? — Од куд ви то знате? (Свемогућ). — Шта би било, кад би сада Бог рекао да нема свијета? — А што тако не рекне? — (Он нам је отац, предобри и премилостиви.) — Ко ће да нам исприча све, како је Бог свијет створио? — Ко је постао од Адама и од Еве? — Зар баш сви људи? — И Турци и Талијани и Цигани...?! — Па шта су сви људи међу собом? — А ко је отац свијем људима? — Је ли којем оцу мило, кад му се дјеца свађају? — А је ли Богу мило, кад се људи и дјеца међу собом свађају? — Воли ли Бог све људе, који су добри? — Шта је Бог радио шест дана, а шта седми? — Шта треба да ми чинимо у понедељник, уторник сриједу и т. д.? — Шта у недјељу?

Радите, драга дјецо, све како је Богу мило, па ће Вам Бог свако добро дати!

Саво П. Вулегић, учитељ.

ПОП МИТАР ПОПОВИЋ — ВЕЛИЧАНИН.

Вјечна правда захтијева од нас, да са синовљом поштом славимо и прослављамо оне, који се борише и крв лише за свету вјеру праотачаску и поносно име народно, које му непријатељи хтјеше збрисати с лица земље. Из пепела тих народних бораца поникла је „златна слобода“, а с тим и култура, која јача и снажи народ, која га брани да не потпадне туђинском утицају. Имена таквих бораца и мученика потомство је дужно не само славити, него биљежити „златним словима“ на страницама и износити млађима нараштајима на углед: да знају своје великани, да их славе достојно и да се угледају на њих. С тим, потомство је дужно с тешким аманетом предавати то млађима, да имена њихова свагда сјаје међу свима генерацијама њихсва народа, као што им и на небу душе уживају вјечну славу и покој, јер су испунили своје назначење и одужили се своме милом роду! —

Српски народ и сувише има својих бораца и мученика, који су се жртвовали за свој род, а особито у доцније вријеме петстољетњег робовања, од како пропаде матица и покровитељка српског народа у лицу „*нећке патријаршије*“, та једина нада и утјеха у том времену, времену горких патњи и мука!! — Истина је то, али је, на велику жалост, и то истина, да нијесу имена многих мученика до нас допрла! Заслуга је неоспорна људи који се боре за народ ма на ком пољу. Заслуга је војника, који лију крв за отаџбину и у данашње вријеме, па и ако су наоружани од „главе до пете“, што но је ријеч, и снабђевени муницијом и осталом ратном спремом, па и ако иду „брат с братом“, предвођени вјештим војсковођама и витешким владарем: али да се запитамо, каква је заслуга оних мученика, који су, остављени сами себи, без пушке и ножа, сабље и топа, праха и олова, брата и друга, борили се и крв лили, само да би олакшали горку судбу свог народа; на пошљетку приносили себе на жртву:

издисали на кољу и врховима непријатељских ханџара?! — Заиста, сваки од нас мора то признати; али опет свакоме мора бол притискивати српске груди, кад зна: да потомство не зна за многе такве мученике!!! —

Између таквих мученика, чија су имена предата вјечном заборавау, јесте и овај, о коме ће бити доље ријеч. У жељи да се отме из чељусти ненаситне забравности име, које је звонило у устима његових сународника и које би се могло износити као узор пожртвовања за свој род, намјеран сам у најкраћем обиму и цртама изнијети биографију мученика - свештеника, па и у блиједој слици, једно с неподобности за такав посао, а друго с тога, што је много што шта однио са собом заборав! Него ово што буде казано, биће чиста овијана истина без сваке пристрасности.

Поп Митар Поповић родио се 1806. године. Отац му се звао Мирко. Прве дане провео је у свом родном мјесту, Шекулару. Како је његов дједа био свештеник, то га је отац још из малена намијенио да буде свештеник, па пошто је одрастао, око 14. године, пошље га у Пећ, да се при манастиру спреми за високи свети позив. У пећској патријаршији провео је као ђак пет година, показујући сјајни успјех у наукама тадашњим и обећавајући вриједна радника на запарљоженом црквеном пољу. Док се је још учио у манастиру пећском, отац га ожени о љетњем распусту, имајући намјеру, да га у скором времену запопи и намјести на парохију свога оца, Антонија, који тада није био међу живиха. Него тадашње бурно вријеме и незгодне околности, што га окружаваху, покваре му план, и он се с цијелом породицом одсели из Шекулара и настани у једном селу близу Пећи. То је било око 1826. године. Син му опет остане у манастиру, али сад не као ђак, већ као пјенач. Од скромне плате, што је имао за пјеваче у цркви од манастира, он је потпомагао оца и породицу.

Па кад се у то вријеме деси, те се поп велички, Максим Алексић одсели у Пештер, тражећи удобни ег станишта за обитавање, округ Плавско-Гусињски, оставши без попа, затражи код признанскога митрополита, Ананија, свештеника, додавши жељу, да им запопи Митра Поповића, кога су добро познавали сви из поменутог округа. Владика испуни жељу своје љубљене пастве, разумије се за „новци,“ као што су, и радиле све грчке владике, па рукоположи Митра Поповића 1832. године, давши му за парохију Плавско-Гусињски округ, као што каже у синђелији, издатој попу: Опредџихомъ ему гусинску нахију, бивша попу Максиму“... —

Прије него што је рукоположен, Митар је морао положити пред владиком 3.000 гроша. Вриједно је знати како су били свештеници награђени у то вријеме, а колико су опет плаћали својим архипастирима, подлим фанариотима. Попу је од народа плаћано: петнајест ока жита за бир; за вјенчање један грош; за крштење 20 пара, за водицу 20 пара; за опијело 12 гроша, 12 ока пшенице и литру воска; за резање колача о слави 20 пара; читање по погодби, али уопште јевтино.

Поред таквих незнатних доходака, свештеници су дужни били плаћати, поред симоније, митрополитима, кад су долазили у парохије, и то онолико, колико је захтијевало Њихово Високопреосвештенство — „грчко“. Из оваког стања њиховог од стране и самих архипастира, који су требали да буду заштитници и покровитељи, док су, међутим, били много гори и од самих Турака, варвара, лако је извести каква је била челична воља и љубав према народу оних, који су се примали тога чина. Само такви људи били су у стању водити очајничку борбу са свима недаћама, које су биле

са свих страна обасуде народ српски. Народ је њих волио, а они су народ; заједно су трпјели и борили се против непријатеља. Само њима има захва-лити српски народ, што се одржа, и што се подиже из тога најкритичнијег и најмучнијег времена. Они су полагали душу своју за „овци,“ а не за „новце,“ што треба да послужи за примјер давашњем свештенству.

Пошто се запопао, дошао је у парохију и настанио се у Велици заједно са својом породицом. Имао је три брата, од којих је један отишао из Пећи у Србију.

Дошавши у Велику, поп се настани на земљи Махмутагића, и про-живио је на њој 7—8 година, док није дошао у озбиљну опреку са својим агама, ушљед чега буде приморан тражити другог агу. Детаље заваде с агама није мјесто овдје описивати, али је главно то, што је, гледајући сваким даном грозна насиља што чине аге и Турци својој „раји,“ киптио осветничким гњевом, али су га околности стишавале, што вели пјесник: „зло се трпи од страха горега,“ не надајући се да може имати од кога помоћи; па је то своје огорчење показивао у оштром понашању и према својим аги. Године 1839. дошао је био код попа на сам Божић млађи ага, који се звао *Елио*, и тражио дарова од попа, јер кад може сиротиња дати, онда тим прије може поп; али му поп још јачим тоном одговори, додавши, да није ни имао посла на Божић долазити код њега. И ту му је хтио дати дарова, али то не даше учинити чељад. Кад се је ага удаљио од куће с великим пријетњама, поп на друга врата, крадом од чељади, изиде и упути се правце аги, који је једва дишао под теретом оружја, па, угледавши га, повади јатаган у нади да ће славити попа, који је носио у рукама само један штапић. Стигавши до аге, који замахне ножем да га састави са земљом, пропадне испод ножа на другу страну, па га крвнички измлати док не стиглоше сељаци и не раздвојише их. Ага, пред све снаге, би оборен на земљу, а оружје разбацано по снијегу, и, пошто му сељаци дадоше оружје, отиде кући без обзира, не казујући о томе никоме; нити се по том више старао да се за такав пораз освети. Ну, на двије године по томе случају, побије се са старијим агом, Селмом. Тога љета био је поп заједно с агом у планини са стоком, стан уза стан. У очи св. Илије изишао је поп да се помоли Богу пред станом, али на случај дође: озбиљни ага нешто срдит, па је псовао и лармао, на што му је поп само рекао: је ли полудио, те виче?! Ово страшно увриједи агу, и замахне на попа, не мислећи да га удари; али кад га је понова увриједио, онда омахне и удари га. Поп, како је свагда носио на леђима пушку малу, дохвати је и удари свога агу по глави, те га баци у несвијест. Али, ни овим се није задовољио, него га је стао и даље тући. Пошто их разваде, онда се поп сакрије у шуму близу стана. Ага кад дође себи, дохвати оружје и потрчи да га тражи, па, на-шавши га са запетом пушком иза букве, врати се јадикујући, тобоже, што га не може наћи. Одатле поп отиде и замоли неколицину сељака, да га помире с агом. С тешком муком измире га с агом, али с тим да поп плати 100 гроша и да се окуме. Тако и буде. Послије неког времена одрекне му, да може живјети на његовој земљи.

Године 1841. дошао је у сукоб с фанариотом, владиком Игњатијем, те га овај хтједо отјерати помоћу Турака, али га неки пријатељи, Турци, и парохијани одбране, да још трагичније сврши свој живот.

Размишљајући с које би стране помогао свом народу, дође на мисао, да иде у Скадар рускоме консулу, еда би било какве помоћи бар од Ру-

сије. У Црну Гору није налазио за потребно ићи, бојећи се, да тим још више не погорша стање.

Скупивши сва насиља и отмице, што су их починили Турци, као и убиства, отиде у Скадар, поднесавши консулу све то. Ово је имало те пошљедице, што су Величани били ослобођени од четвртине, што је трајало за три године.

Кад је Кнез Давило, у то вријеме, проширио границе Црне Горе, онда неколико Величана договоре се да отиду код Њџаза и да се тим одметну. Ова племенита замисао није се могла остварити у то доба; зато их је поп наговарао да се окане те намјере, али је његов покушај остао бесплодан. Они отиду и приме „грбове.“ Чувши ово Турци, нападну на Велику и убију 19 људи, попале и опљачкају село, па се врате. Послије овога Величани буду приморани да се покоре својим агама. Ово се збило 1859. године.

Ово је у јасним бојама описао поп и понио опет руском консулу у Скадар. Консул га лијепо прими и врати с препоруком да поднесе тачно извјешће: колико је кућа изгорело и колико је штете у опште било. Поп је то извршио по налогу. Консул је одмах предузео нужне кораке, и тадашњи заповједник у Гусињу и Плаву буде позван у Скадар на одговорност, али се он оправда тиме, што је тај напад учињен без његова знања од стране самовољних Арнауца. Након неколико времена дошло је из Цариграда од владе, да Турци плате оштету, коју су починили.

Од 1852., па до 1861. године, поп Митар ишао је неколико пута у Скадар код консула ради општих послова, и на пошљедњем растанку 1861. год. рекао му је консул да и даље продужава свој рад: да описује злочинства и да му то доноси, па ће се он старати да се домогне, колико је могуће његовим сељацима.

Ну, као да је црна судба друкчије одредила, да њему то буде пошљедњи пут.

Године 1862. букне рат, ударе Турци на Црну Гору. Онда аге плавске и гусињске узму дванаест отмјенијих сељака у таоце, како би Величани остали на миру. Међу таоцима био је и поп Митар. Пошто се свршио рат, главни заповједник ова два града позове таоце преда се. Да би их за даље васпитао, стане им просипати муње и громове, што су ишли у Скадар и тужили се консулу руском за неправде што су им Турци чинили. Овакве громке пријетње, да ће их ставити на танталске муке, учине јак утисак на слушаоце, те један, у својој простоти мислећи да ће заиста све бити што им Али-бег (доцније Али-паша) каже, да би себе оправдао, као и другове невине у тој ствари, рече: да они за то баш ништа не знају, да нијесу никуда ишли, нити се коме тужили; а ако је когод то чинио, то је морао чинити онај, који је способен за такве ствари, т. ј. који зна писати и дописивати се с консулом, циљајући тиме, да баци кривицу на пона, који је вршилац тих ствари. Истина, међу њима, у том тренутку, кад је то овај говорио, нађе се један, који је казао: да су све заједно чинили, што су чинили. Него ово нимало не поможе попу. Али-бег их сада све отпусти с напоменом да буду мирни као јагњад. У срцу је имао пак крајњу и јадну намјеру, да дође главе попу.

Није требало других размишљања и комбинација, јер је тада било лако изгубити човјека, па да за то никога ни глава не заболи, а то није било само тада, но одвајкада, како Турци владају. На четири дана пошто

их је ослободио, позове попа у Гусиње, па му каже, како потреба изискује, да отиде у Беране, те да буде паши „ћата.“ Поп кад је чуо те ријечи, одмах се је сјетио каквим га „ћатом“ намјерава учинити, али није имао шта да чини: покорио се судби и вољи дивљег и крволочног Арнаутина. — Неки причају да се је могао избавити у путу откупом, али није хтио, говорећи, да се не боји смрти и да жели заједно с народом да подноси патње, па и смрт. Из овога се да извести, да му је било понижење бјежати у Црну Гору, а народ оставити сам: није се хтио покорити мученичкој смрти и избјећи је, но као што је Христос страдао за народ, хтио је и он да иде стопама Његовим, као прави слуга Његов, који се „не боји од оних, што убијају тијело, него онога, који и тијело и душу може убити.“

Али-бег спреми четири човјека да воде попа у Беране, давши им упуство како ће га убити. Целати, да би заварали своју опаку и паклену намјеру, поведу право народног пастира пут Пећи, па га из Ругове врате у планину Мокру, и нашавши за то zgodно мјесто, да изврше гадно и мрско дјело Богу и људима, поваде ножеве, као да хоће да се боре с разбојницима, а не с једним невиним Њожјим створом, с једним свештеником, који је празних шака. Овдје рука застаје, ум се мути, срце престаје куцати. Нема пера које би имало снаге, нема човјека, који би имао довољно ријечи да пише ту трагичну и дирљиву сцену! Ту мора човјеку коса да се жежи; ту мора ријеч да престане, а само је кадар осјећати такву крволочност, кад четири наоружана дивљака нападају јатаганима мирнога свештеника, немајући ни толико човјечности и сажаљења према мученику, да га бар јуначки умре. Него шта раде? — Оно, чега би се и најкрволочнија животиња застидјела, кад би имала осјећаја. Они га не убијају пушком, или сијеку ножем, него плачу муче. Бжешће но Христа Чивути, бодући га ножевима у главу и по цијелом тијелу. Мученик је трпеливо сносио мучење, а само је једном казао, да га „разгуба сѐ и хљеб,“ што су заједно јели. И то је све. Заста чврст карактер, коме се човјек мора дивити! Тако је трагично и жалосно скончао прави свештеник и вођ народни, и показао свима, како треба служити своме роду и своме створитељу.

Кад се овакав призор одиграо с њиме, онда је Али-бег дозвоа себи најстаријег његовог сина, попа Милосава, па државши га неколико у тамници, пусти га преда се и каже му, како је његов отац побјегао некуда; и ако се икад врати, да ће му кућу ископати, или ако опет буде овај њега тражио и распитивао, него да иде кући и ником о томе да не казује. Ово је било довољно на да се зна шта је било с попом Митром.

Пошље два мјесеца чобани нађу по птицама његово мученичко тијело у једној пећини, која се од тада зове „*Мишрова пећина*,“¹⁾ кажу то његовим синовима, те ови ноћу отиду (јер се није смјело дању) у жалосну његову гробницу, узму кости и опет тајно ноћу предаду их матери земљи.

Године 1863. отиде Али бег у Скадар својим послом. Тада млађи син мученика однесе његово одијело, које је било изрешетано врховима ханџара, и сама капа била је безбројно испробијана ножевима, у Скадар тадашњем царско-руском консулу, блажено-почившем Јастребову. Јастребов понесе одијело паши и затражи од њега одговора шта се чини с рајом? Паша одмах позове Али бега, а Али бег напавши се у небрану грожђу, баца кривицу на Алил бега, који је био попу ага, како га је он убио,

¹⁾ Његово тијело у пећини било је затрпано кладама.

Авди-паша нареди онда Али-бегу да зове Алил-бега, и ако не дође, да ће га он главом платити. —

Нема никаквог злочина, који се неће казнити од Провиђења Алил-бегу буде наређено да дође у Скадар, те да попије заслужену чашу, јер управо, да њега није било, сам Али-бег не би смио осудити попа на такво мучење и саму смрт. Дознавши Али бег Бекирагић шта ће га снаћи, да ће бити предан консулу руском на суђење, па да не би дошао до тога, отрује се 1863. године око половине јула, након године мученичке смрти његовог чипчије, попа Митра. Тако и он дочека трагичну смрт. —

— Гојко. —

ПРЕДАВАЊА У IV РАЗРЕДУ О РЕЧЕНИЦАМА

(ОД РАДОВА УЧИТ. УДРУЖЕЊА МОРАЧКЕ НАХИЈЕ).

(Наставак.)

Пошто је дат дјечи појам о реченици простој развијеној и неразвијеној, треба се вратити на подробније изучавање о подмету, прироку и њиховијем додацима. Ја поступаћу овако:

Замислите по једну реченицу! — Шта си замислио, Перо? — „Лишће жути.“ Шта је подмет у тој реченици? — „лишће.“ По чему то знаш? — „По томе што се о њему говори.“ Шта се говори о лишћу, Јоване? — да жути. Шта је ријеч „жути“ у тој реченици? — прирок. Кажи, Петре, и подмет и прирок у тој реченици! — подмет је лишће, а прирок жути.

Именице и замјенице као обични подмети.

Кажи, Нико једну реченицу! — Иван иде. Ти другу! — Снџег пада. Ти! — Ми учимо. Шта су у тијем реченицама ријечи: Иван, снџег и ми? — подмети. Шта су по граматици ријечи: Иван и снџег! — именице. А ријеч ми? — замјеница.*) Које, дакле, ријечи бивају подметима у реченици? — Именице и замјенице. — Тако је, дјецо — именице и замјенице обично су подмети у реченицама; али и друге ријечи могу бити подметима и то на два начина:

а) кад се уза њих подразумева именица. нпр. Док мудри мудроваше манити град сломеше. — Један уради, а други разради и т. д.

б) Кад се употријебе у смислу именице, у којему случају свака врста ријечи може бити подметом у реченици. нпр.: „Дако“**) је најгори човјек. — „Сјутра“ бринуће се за се. „Али“ дјевојци срећу губи. — „Ах“ је уеклик и т. д.

Могу ли и друге ријечи, осим именица и замјеница, бити подмети у реченицама? — Могу. Кад могу? — Кад се уза њих подразумева име-

*) Треба више примјера навести како би дјеца сама могла увидјети и извести правило, да именице и замјенице обично бивају подмети.

**) „Дако“ се свагда употребљава, кад се изражава каква пада. Но то је уобичајена ријеч дијалекта који се увијек на „дака“ ослањају.

ница. Замислите по једну реченицу, у којој ће бити подмет нека ријеч употријебљена у смислу именице! — Кажи ти! ти! Сад по једну, у којој ће бити подмет нека ријеч, уза коју се подразумева именица! — Ти, ти! —

У реченици може бити више подмета.

Рекосмо, да је у реченици подмет оно, о чему се нешто каже. И ми смо, до сада, тражили такве реченице, у којима се је о нечему једноме нешто казивало, а сад замислите такве реченице, у којима ће се о више лица или ствари једно исто рећи! — Ти си, Периша, заустео нешто — реци нам! — Петар и Марко уче. Шта је ту подмет? — Петар и Марко уче. Шта је ту подмет! — Петар и Марко. Колико је ту подмета, Саво? — два. А прирока? —

Замислите сад по једну реченицу, у којој ће бити по два подмета, а по један прирок! — Ти! ти! Колико има подмета у реченици „Тице, цвјеће, сунце другама те зову? — Три. Који су то? тице, цвјеће, сунце.

Колико има годишњијех доба? — четири. Која су? — Начините једну реченицу, у којој ће та доба бити подмети! — Кажи ти! Прољеће љето, јесен и зима долазе једно иза другога. — Колико је ту подмета? — Четири. Колико дакле може бити подмета у реченици? — може их бити више.

У реченици може бити један подмет, а више прирока.

Видјели сте, да се у реченици за више подмета може рећи једно исто, па и о подметима може се такође рећи више што шта казати. Какав је ваздух? — Провидан. Још? — лак. Од ријечи: ваздух, лак и провидан направите реченицу! — Ваздух је лак и провидан. Кажите подмет! кажите прирок! — Колико је прирока? — два. Замислите по једну реченицу, у којој ће бити један подмет, а три прирока! — по један подмет, а четири прирока! Колико може бити прирока у реченици? — више.

Више подмета и више прирока.

Пазите даље! — Као што се о једној ствари или лицу може више које-чега рећи, исто тако и за више ствари или лица може се пуно што-шта рећи, те тако постају реченице са више подмета и прирока. Замислите по једну такву реченицу! — Кажите ти! — Мара и Јоша шију и преу. Ти! — сунце, звијезде, мјесец настају, рађају се и свјетила су земљи и т. д. По колико може бити подмета у реченици? — а прирока? —

Изостављен подмет.

Ти на пр. рачунаш, а ја те питам, шта радиш? Како би ми одговорио? — Рачунам. Ко рачуна? — ја — Шта је ту подмет? — ја. Је ли изговорен? није. Упамтите! — Кад је подмет лична замијеница може се, често пута, изоставити; јер се лако познаје из личног наставка у глаголском облику. Кад је изостављен, а потребно је наћи га, онда се тражи питањима: ко, за лица и шта, за ствари. Каквијема се питањима тражи подмет у реченици? — Ти! ти! — Пазите! ја ћу сад написати нешто на таблу. — Шта сам написао? — ради. Шта је ријеч „ради“? —

глагол. Може ли бити још што? — може, господине, и реченица. Каква реченица? — У којој је изостављен подмет. Како ћемо га наћи? — Питаћемо се са ко. Дакле, ко ради? — Он. Изађи ти, па напиши ту реченицу да се види и подмет и прирок! Прочитај реченицу, кажи подмет! кажи прирок! Замислите још по једну реченицу, у којој ће бити изостављен подмет! Ти! ти!

Изостављен прирок.

Написати на табљи:

Други пјетли у пољу Цетињу, а Новица паде на Цетиње. Прочитај, шта сам написао! — Колико је ту реченица? — двије. Које је прва? — Други пјетли у пољу Цетињу. Шта је подмет у тој реченици? — Пјетли. А прирок? — нема га. Да, није написан, ма у ствари је ту. Ти си заусто, да нешто кажеш, реци! Ту је, господине, прирок зајеваше. Је ли казан? — Није, него је изостављен. Тако је — и прирок се изоставља, кад се може по смислу погодити. Замислите сами по једну такву реченицу! — Пропитати.

Изостављен и прирок и подмет.

Видјели сте, да има реченица, у којима подмет изостављен, а тако исто, да се и прирок може изоставити, а сад ћемо се увјерити, да има реченица, у којима су и подмет и прирок изостављени. — Написати на табли: Добро јутро! Добар дан! Шта је подмет у овим реченицама? — Нема га, није казан. Шта би могао бити овдје подмет? — Не знате, је ли? — Упамтите! У оваквијема је реченицама подмет ја, а прирок желим. Изађи, па на табли напиши једну такву реченицу, у којој ће се и подмет и прирок казати; — Ја желим добар вече. Навести још примјера и пропитати.

Реченице без подмета.

Написати на табли реченицу „смркло се“ и питати — Шта сам написао! — Једну реченицу. Знамо ли ко смрче — Не знамо — само по себи. Има ли у тој реченици подмета? — Нема. Зашто? — Јер не знамо ко смрче. Замислите по једну реченицу, у којој се збива нека радња, а не знамо ко ради! — Кажи ти! — Тутњи. Ти! — Грми и т. д.

Упамтите! Овакве реченице, у којима се не зна, ко радњу врши, зову се бесподметне реченице. — Ти! ти!

Глаголски и именски прирок.

Који су најглавнији дијелови у реченици? — Подмет и прирок. Које ријечи бивају подмети у реченици? — Свака ријеч може бити подмет. А које ријечи бивају прироки? — Глаголи. Кажи једну реченицу, гдје ће се видјети, да је заиста глагол прирок! Ти! — Човјек ради. Ти! Тица пјева и т. д. Тако је, дједо! — Глаголи су обично прироки у реченицама и тада се зову „глаголски прироки.“ — Но има случајева, да се самијем глаголом не може казати о подмету оно, што се хоће, већ је потребита нека друга ријеч, којом се подмет потпуно објашњава. Та друга ријеч је

прави прирок, а глагол се, у томе случају, зове „спона;“ јер спаја, везује подмет са прироком.

Шта је, дакле, прирок у реченици „Бог је милостив?“ — „је милостив“ Шта је ријеч милостив? — прави прирок А ријеч „је?“ — Спона

Каквијех дакле, имамо прирока? — Двојакијех, глаголскијех и именскијех. Кад је прирок глаголски? — Кад ја постао од самог глагола. А кад је именски? — Кад је постао од глагола и још од каквога имена.

Кажу реченицу, гдје ће бити „прирок глаголски!“ Ти! ти! — Сад замислите по једну реченицу, у којој ће бити прирок именски! Кажу ти! — Марко је војник. Ти! — Пож је оштар и т. д.

Репетиција.

Треба особиту пажњу обратити на то, да се у школи с муком стечено знање из срп. језика примјењује правопису; јер сухопарно парадирање граматичног знања излази, чим се дијете отресе школске прашине. С тога ћемо врло ријетко наћи, да дјеца, која су свршила основну школу, умију и ријеч од ријечи одвојити, а камо ли које друго правило граматично примијенити у писању или написати неколико ријечи свезно, да има смисла.

Проучавањем синтаксе неће се постићи жељена цијел, ако предавач при обрађивању исте, не буде изводио дјецу на таблу и задавао им, да пишу сложене реченице, а за тијем и омање причеце, којом приликом треба упућивати дјецу, да сама исправљају погрешке. Домаће задаће су и у том случају врло благодотворне *).

BIBLIOTEKA

Секуле Добрничанин, учитељ.

*) Види о томе (у свом броју, нашег листа) чланак Из области методике. Писмени састави. Заиста би требало, да наши учитељи докљоне што већу пажњу писменијем радњама, а ревизори да боље контролишу те радње, као што се то тражи и у правилима, које Главно Надзорништво основ. школа за то прописује. До данас ниједан ревизор није обављено оцијенио, како стојимо са писменијем радњама у нашем школама, нити је упутио учитеље, како ће што боље у томе успијевати са својим ученицима. У.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1898—9 години.

(Саопшћава се у изводу.)

У општинској школи Стабањској (у Пиви.) Испит је држан 30. Маја и трајао је 8 часова. Школа је од четири разреда Дјеце је било уписано почетком школске године:

У I. разреду	32.	а на испиту	било	12.
„ П.	43.	„ „	„	31.
„ Ш.	4.	„ „	„	3.
„ IV.	4.	„ „	„	3.

Од изосталијех ученика један је отпуштен због непристојног владања, а остале су задржали родитељи понајвише због чобанства.

Успјех је постигнут у следећим предметима и разредима овакав:

	у I раз.	4 ¹ / ₂	II раз.	5.	III раз.	5.	IV раз.	5.
Из вјеронауке:	у I раз.	4 ¹ / ₂	II раз.	5.	III раз.	5.	IV раз.	5.
" Срп језика:	" "	3 ¹ / ₂	" "	4 ¹ / ₂	" "	4.	" "	5.
" Слов. језика:	" "	—	" "	3	" "	3.	" "	5—.
" Рачуна:	" "	5	" "	5	" "	5.	" "	5.
" Геометрије:	" "	—	" "	—	" "	5—	" "	5—.
" Земљописа:	" "	5	" "	4	" "	4.	" "	4 ¹ / ₂ .
" Историје:	" "	—	" "	—	" "	5.	" "	4.
" Природописа:	" "	4	" "	4	" "	5.	" "	5.
" Поз. и њег. ч. т:	" "	4	" "	4 ¹ / ₂	" "	5.	" "	5.
" Класнописа:	" "	5	" "	5	" "	5.	" "	5—.
" Цртања:	" "	4	" "	4 ¹ / ₂	" "	4 ¹ / ₂	" "	5.
" Пјевања:	" "	3	" "	3	" "	4	" "	4.

Гимнастика, чистоћа школе, ношње, држање дјеце и дисциплина у све разреде одлично. Укупни годишњи успјех постигнут је у све разреде више него врло добро.

Рад у школи отпочет је 15. окт., рађено је дневно по 6 часова, преко цијеле школске године рађено је 150 дана. Црква је посеђавана врло добро. Учитељ није остављао саму дјецу у школи. Држана су два родитељска скупа и то 26. октобра и 14. јануара, а говорено је о до маћем васпитању и понашању дјеце. Дјеца су извођена једном на излет, којом су се приликом занимали природописом и земљописом.

Учитељ је постављен за приватног 29. септембра 1897 године; способности је за све разреде врло добре, држање му је како у школи тако и изван врло добро. Трудио се усрдно да потпуно одговори дужности и оправда повјерење, према чему и похвалу заслужује. Учитељска му је дужност једино занимање била. Поред другог разреда гимназије учио је и војничку школу у Италији. У школској настави није сам могао ставити никакве примједбе, напротив, темељитост и тачност која дјецом влада.

Предавање и учење у школи у све разреде одговара захтјевима педагошким и методичким, што је дјецу навикло на правилно мишљење и расуђивање. У настављању учитељ је обраћао пажњу дјеци на ваљане карактере појединијех особа, дајући им поуку и свраћајући им пажњу у подражавању истих. Кажњавање дјеце било је испод законом прописанијех казна, а својски се старао да се међусобно љубе.

Школа је имала прихода фор. 63 и 52. нов. а расхода 29 фор. 50 н. Дневни протокол, као и протокол прихода и расхода добро су вођени, осталијех протокола нема. Школа је у прив. кући г. ком. Вика Радојчића, налази се у лијепом стању и доста добро удешена по плану. Мјесни школски надзорник г. ком. Вико Радојчић вршио је своју дужност одлично.

У Орагу, 23/6 1899.

Ревизор: Антопије Пејовић

свештеник

Пљеско-Орашки и Годијски.

ЦРКВЕНИ ГЛАСНИК.

Уређење свештеничког стања. — У стању смо донијети веома радосну вијест за наше свештенство, да је **Његово Височанство Господар и Књаз** на предлог Његовог Високопреосвештенства Госп. Митрополита *Миширофана* и Министра Просвјете и Црквених Послова Госп. Војводе *Сима Поповића*, благоизволио потврдити закон о уређењу свештеничкијех плата. Ово је епохалан, веома значајан догађај за наше свештенство, те ће оно умјети достојно оцијенити велику милост Његовог Височанства Господара. Уређено је тако, да свештеници неће имати мање прихода, но су имали, а примаће га без муке и сукоба са својим парохијанима, а у исто вријеме народу неће бити теже, него ће се, напротив, маси сиромашнијих олакшати, што ће бесплатно уживати многе хришћанске обреде, за које су до сад приморани били плаћати, само ће имућнији нешто мало више давати, но су давали; али кад се узме у обзир што су све давали свештеницима за свршавање разнијех обреда, неће ни њима теже бити.

Наравно, да ће се сад и од свештенства много што-шта више изискивати, али то оно не треба да жали, него да се томе радује.

Целибат латинског свештенства. — Клерикалне њемачке новине „Badischer Beobachter“ саопштавају заиста сензациону вијест, да је наике Папа дозволио латинском свештенству у Америци ступање у брак. Прошле године у љето подијели су јужно-американски епископи Папи у Рим молбу, да се латинско свештенство целибата разријеша. Како *Trisona*, лист у Дили, саопћава, Папа је једном енцикликом, изданом 10./22. јула прошле године, безбрзодом латинског свештенства у Америци укинуо. У поменутој енциклици речено је, да целибат није Божија, но црквена институција. Главни разлог укинућу целибата као да је тај, што је огромна маса народа у јужној Америци без свештеника, пошто данашња омладина америчка, због целибата, неће да се посвећује сталеску и чину. Папа, имајући ово у виду, а саслушавши претходно мишљење епископа јужно-америчких, у Риму искупљених, дозволио је женење латинском свештенству у Америци, препоручујући им и опет, да је достојније и узвишеније у целибату живјети.

„Српски Сион“

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

Удружење учитеља Ријечке нахије одржало је Ш-ћу своју редовну скупштину на Каручу 18 фебруара 1900 год. На овом скупу држао је *Михаил Поповић* (Каруч) практичко предавање за II. разред о овци. За тијем је поп Стеван Дрепун поднио свој суд о „Учитељском положају“, чланку од Ан. Ј. Вићевића, и мишљење, да се у „Просвјети“ штампа. На истом скупу је овај чланак и прочитан, и мишљење Дрепуна усвојено је. Прочитана је друштву изјава поздравља и добријех жеља овом удружењу од „Удружења учитеља Морачке нахије,“ и друштво је са пуно братског

осјећања и истовјетнијех жеља отпоздрвило Морачко удружење учитеља. Најпослије је ријешено: да се упуту „Просвјети“ за штампу „Изналажење површине правоуголника,“ предавање од Ан. Јовићевича, а тако и предавање попа Ст. Дрецуна „О рођењу Моисијевој,“ пошто га за штампу уреди. Идућа скупштина је одређена на Метеризима 16 априла 1900 год.; а за предавање је одређен *поп Илија Јовићевић*.

Школе у Јапану. У Јапану поклањају врло велику пажњу просвјети и школи, и Јапанци се тогу похвалити просвјетним напретком.

Настава је и за мушкиње и за женскиње у Јапану заједничка, докле се год то може. Предмети су у народним школама у главnome исти, као и свуда: матерњи језик, рачун, основи природних наука, историје и земљописа. Али цртању и писању поклања се особита пажња. И гимнастици, нарочито шведској, поклања се из године у годину све већа пажња. Школске су зграде махом у павиљонскоме стилу, готово увијек окружене већим просторијама за игру. Учионице су простране и свијетле, а под увијек застрге простирком, јер се тамо увијек при улазу у кућу оставља обућа, па то чине и дјеца, улазећи у учионицу.

Тежња је учитеља у јапанским школама, да и најслабији ученик научи, што је програмом за дотичне школе прописано. Зато при предавању што могу више објашњавају и траже, да сваки ученик дигне руку кад буде разумио и знао, што учитељ предаје. Учитељ по неколика пута понавља све што предаје, тако да и слабији ученици схвате и науче. Ако би се десило, да мимо све то по који слабији ученик није што научио, учитељ с њим нарочито ради све докле докле му све лијепо не објасни и не научи га томе, што није могао схватити и научити са осталим својим друговима.

На васпитање дјевојчица много се полаже. Оне се у школи уче свему оnome, што ће им касније бити од потребе: радити све послове у кући, а поред тога скројити и сашити одело, водити трговачке књиге и друго. Тако се свака дјевојчица још у школи спреми, да касније буде ваљана домаћица, и да у случају потребе може свога мужа одмијенити у многим његовим пословима.

У јапанским школама је примјеран ред. То долази отуда што тамо кућа и улица не само не одмажу школи у васпитању омладине, већ све чине, да школа што боље постигне свој многоструки и тешки задатак. Тамо су казне готово непознате, јер су и непотребне.

Народне школе у Јапану нагло напредују. Ово се види из ових података: 1893. године било је у Јапану 23.573 јавних државних народних школа, а 1897. године већ 26.777; у 1893. години било је 62.850 наставника а 1897. године 82.545; ученика је било 1893. године 3,316.200, а 1897. 4,016.000, или 81% од цјелокупнога броја мушке и 51% од цјелокупнога броја женске дјеце, дорасле за школу.

„Просвјетни Гласник.“

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Љетопис Матице Српске, уређује Милан Савић. Књига 201. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1900.

Преглед. I. Беси. Пјесма А. С. Пушкина, превео Змајова. — П. Бахчисарајски шедрван. Пјесма А. С. Пушкина, превео Јован Дучић. — III. Галуб. Пјесма А. С. Пушкина, превео Јован Дучић. — IV. Прилози историји словенског препорођаја крајем прошлога и почетком овога вијека. Од дра Јована Радонића. — V. Биљешке једног писца. Од С. Матавуља. (Наставак). — VI. Ифигенија у Тавриди. драмат у пет чинова, сцпевао Гете, превео Змајова. — VII. Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика. Литерарно-историјски преглед. Од Симе Н. Томића. (Наставак). — VIII. О Вићентију Јовановићу. Прилози за историју митрополитства му 1731—1737. По архивалним изворима изразио Милутин Јакшић. (Наставак.) — IX. Књижевност: 1. Начела Народне Економије, од дра Мих. В. Вујића. Извјештај дра Ђорђа Дера. (Свршетак). 2. Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Napisao dr. T. Maretić, kr. sveuč. profesor. Извјештај Александра Велића. (Свршетак). 3. Кнез Градоје од Орлова града. Приповијетка из времена боја на Косову. Од Чед. Мијатовића. Приказ М. С—ћа. 4. Пјесме Милете Јакшића. Приказ М. С—ћа.

Цијена је овој књизи 70 новч. а. вр.

„Просвјетни Гласник“ службени лист министар. просвјете и црк. послова краљевине Србије. Година XXI. Свеска за јануар. Уредник Ј. Миодраговић.

Садржај. Службени дио: 1. Укази Краља: Одликовање, Средње школе, (постављење, премјештај, пензионовање). 2. Претписи министра просвјете и црквених послова: Средње школе, (постављење, премјештај, разрешење). 3. Расписи и одлуке министра просвјете и црквених послова. 4. Упутство надзорницима осн. школа. 5. Награђени наставници народних школа за рад у продужним школама. 6. Награђени наставници народних школа за предавање Ручног Рада у народним школама. 7. Службена објава. — Радња главнога просвјетнога Савјета: 8. Записници редовних састанака: Записник 744. састанка: Реферат Миленка Марковића о Педагогици Љуб. М. Протића; Реферат Владислава Вулетића о француској Граматици Јулке Јанићке, Реферат Симе Томића о дјелу Андре Гавриловића „Свети Сава“; Реферат Миленка Марковића и Дим. Ј. Шутниковића о „Српској Рачуваљци“ Петка Николића. Записник 745. састанка: Реферат Јанка Лукића о „Латинској Читанци“ Душана Јовановића — Школски љетопис: 9. Извјештаји о средњим и стручним школама: Извјештај управитеља мушке Учитељске Школе у Јагодини. — Наука и настава: 10. Техничко васпитање: једна глава из педагогије, од Ј. Миодраговића. 11. Црте из науке о језику: о природи, постанку и развитку говора-језика, лингвистичко-историјски нацрт, од С. Н. Томића. 12. Однос природних наука наспрам свих осталих наука, превео Влад. Савић. — Опјене и прикази: 13. Српске народне приповијетке. Скупио Атанасије Николић. Реферат Јер. Ж. — Хроника: 14. Геолошко друштво. — Угледна предавања: 15. О другој влади кнеза Милоша Великог и кнеза Михајла, од Д. М. — Ковчежић: 16. Биљешке о народним обичајима, у пиротском

округу за вријеме Тураки, од Тих. Р. Ђорђевића. 17. Реформа средње и универзитетске наставе у Румунији, од Ј. П. — Биљешке: 18. Гласови о школама. 19. Просвјетни записи. — 20. Нове књиге и листови: Књиге, Листови. — 21. Разно. — 22. Покојници. — 23. Просвјетни празници.

„Просвјетни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 7 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње за Црну Гору 15 дирана (франака). — Претплата се шаље Управи Држ. Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарско просвјете и цркв. послова у Београду). Они се, на захтјев писаца, враћају.

„Бранково Коло“ за забаву поуку и књижевност. Број 7. Год VI. Власник и уредник Наја Марковић Адамов Ср. Карловци, 1900.

Садржај: Јела (Ужице): * * (Пјесма). — Лаза Поповић (Беч): У умјетничковој радионици. — Сергије Нормански Сигма: У закутку срца. — Гроф Л. Н. Толсти: Воскресеније. (Роман). 38. — Др. Мих. М. Вујић: Економно политички погледи Дубровчанина Николе Вида Гучетића. Из друге половине XVI вијека. 6. — Др. Алекс. Љ. Митровић (Задар): Бордано Бруно — Ковчежић: Књижевне биљешке. Просвјетни и друштвени гласник. Биљешке о умјетности. Читуља.

„Бранково Коло“ излази сваког четвртка. Цијена је листу за Црну Гору на годину 10 круна, на по године 5 круна, на четврт 2 круне 50 потура (или филира). Претплату прима Администрација „Бранкова Кола“ у Ср. Карловцима.

„Учитељ“, педагошко књижевни лист, орган учитељског удружења. Година XIX. Свеска за јануар. Власник и издавач: Учитељско Удружење. Чланови књижевног одјељења Опавног Одбора учитељског удружења: Срећко П. Стевановић. Драгољуб С. Ђурђевић, С. С. Станишић, и уредник: Дим. Ј. Соколовић учитељ у Београду.

Садржај 5. свеске: Расправе и чланци: Дјечија лектира, (свршетак), од Јаше Продановића, професора. — Васпитање мале дјеце, (свршетак), превод с руског од Ђ. С. Којића. — Педагошка писма (наставак), с немачког, од Ст. Окановића професора. — Историја о основној школи, од Ристе Стојаковића. — Хеуристички метод у предавању рачуна, (свршетак), с руског, од Св. Поповића учитеља — Школе и педагошки рад Јансениста, (наставак), с руског од Ст. С. Станишића, учитеља. — Из педагошког искуства, (наставак), од Ст. Мијатовића, учитеља. — Предавање: Израчунавање површина код многоуглова и простора неправилна облика, (свршетак), од М. Величког, учитеља Грађ. школе. — Забава и поука: Кроз Мачву, од Мих. Сретновића учитеља. — Школско кретање у свијету: Француска — Египат. Упуство надзорницима народних школа. — Просвјетне биљешке. Књижевност: Реферати: Православна Моралка; Писма Доситија Обрадовића; Лирске пјесме Симе Милутиновића; Приповијетке Лазе Лазаревића; Слике из сеоског живота, од Јан. Веселиновића; Ивкова Слава, од Стевана Сријемца; Исландски рибари, од Пјера Лотија; Воћке и воће, од Ђл. Тодоровића; Савјети сеоској учитељици, од Марије Големовићке; Грешке у настави, од Џемса Хјуса, превео Ст. Ловчевић. — Нове књиге и листови.

„Зора“ за 1900 годину. Свеска за фебруар. — Садржај: М. Павловић: Одговори, на питања нашег уредништва српским књижевницима. — Пјеснички: Милета Јакшић: Зимска шетња; Алекса Шантић: Мјесецу;

Милорад Митровић: Лав и лицемери (Басна.) — Приповијетке: Иво Ћипико: У жељезничком вагону; Јан Неруда: Легенда о лоретским звонима, превео Ј. Д.; Géza Gárdonyi: Како се стихови пишу, превео Ј. П. — Чланци: † Сердар Јоле Пилетић: Једна ратничка успомена; Алфонс Доде: Тургењев превео У. Петровић. — Афоризми: Љубав, прибрав Ј. П. — Оцјене и прикази: С. Ј.: Путовање по Србији у години 1829 од Ота Дубислава плем. Пирха; — Ћ: По разним крајевима, од Милана Савића. — Кроника: — Њљажевност. — Кратке вијести. — Разно. — Читуља.

Годишња цијена је: 8 круна или 9 дин., за ђаке 6 круна или 7 дин. Преплату „Зоре“ за ову 1900 годину прима њена администрација, затим издавачка књижарница Пахер и Кисића у Мостару и сви њени повјереници.

„Гласник“ православне цркве у Краљевини Србији, орган архијерејског сабора. Година 1. Свеска за Јануар. Биоград, штампано у државној штампарији краљевине Србије 1900. — Садржај: Службени дио: Одлуке Архијерејског Сабора у 1898. и 1899. год.; Отпоздрав Њ. В. Краља Александра I. Њег. Високопреосвештенству митрополиту српском г. Инокентију на честитку о новој 1900. год.; Честитка Њ. Високопреосвештенства митрополита г. Инокентија Њ. В. Краљу Александру I. о новој 1900. години; Бесједа Њ. Високопреосвештенства митрополита српског г. Инокентија на дан нове 1900. г. говорена у биоградској Саборној цркви; Поздравна ријеч г. Епископа Никанора којом је у нишкој цркви поздравио и честитао нову годину ослобођење града Ниша, Њиховим Величанствима: Краљу Александру I. и Краљу Милану. — Неслужбени дио: Уредникова ријеч, Религија и наше трговачке школе; О законодавним границама између цркве и државе; Методије митрополит биоградски од 1701—1801; Извјештај Арх. Сабору о руским духовним школама; Јуда издајник. — Вијести из других цркава: Поглед на стање руске цркве за посљедње вријеме; Библиографија и прикази.

„Босанска Вила.“ Власник и уредник Никола Т. Кашиковић Сарајлија. Сарајево, 15. јануара 1900. Год XV, број 1. и 2. — Садржај 1. и 2. броја: Пјесме 1. броја: На прагу новог вијека, од Крајишника. — Шта ја љубим, од Данице М. Путник. — Одјечи искуства, од Ник. Д. Илића. — Старо и ново лето, од Сокољанина. У 2. броју: Слога, од Олге К. Ракић. — Клетва праотаца, од Давида Илића. — Муслиманска химна, од Османа А. Ђикића.

Приповијетке 1. броја: Циганка, од Милке Гргуруве. — Косово их измирило, од Мих. Милановића. — У 2. броју: Циганка (наставак). — Чича Митино причање, од Војислава Р. Младеновића. — Поука: 1. број: Владимир Радовић (са сликом), од М. — Мода, пише Софија Пупић—Плетикосић. — Пољске љетње и зимске молитве, саопштио Петар С. Иванчевић. — У 2. броју: Др. Мих. Вујић (са сликом). — Мода (наставак). Српске народне умотворине 1. број: Старина Новак и Ђерђез Алија, из збирке Н. Т. К. — Сељаков мерам, од Али Риза Дауговића — У 2 броју: Хрњичић Алија и Костреш Арамија, прибиљежио Драго Урошевић. — Како су постале добре, а како зле жене, од Стевана Крављаче. — Листак у оба броја. — „Босанска Вила“ излази у Сарајеву два пута мјесечно сваког 15. и 30. Цијена му је за све крајеве на годину 4 фор, на по год. 2 фор. Ђаци добивају лист за 3 фор.

„Нада.“ Поуци, забави и умјетности. Број 5. Год. VI. У Сарајеву, 17. фебруара 1900 Излази двапут мјесечно. — Садржај 5. броја: Иво Чипико: На мору. — Др. А. Тресић-Навичић: Хухорача. — Др Ђ. Шурмин: Једно стољеће међу Хрватима (наставак). — Бошко Петровић: Отац Иринеј (свршетак). — Др. Тугомир Алауновић: Хрватске народне пјесме. — Божидар Черовић: Тата. — Драгутин Ј. Илијћ: Пјесништво и стихотворство. — Кузма Новић: Зар да свјету живот плачем? — Др. Милан Шеноа: На далеком сјеверу (наставак). — Уз наше слике. — Смotra. — Књижевност. — Дописница уредништва.

Од слика има 2 прилога: од W. Leo Arndt-a „Циганка“, и од A. Braith-a „Пред олују.“ Остале су слике од Н. Regnault а (2), од W. Leo Arndt-a (6) и од P. P. Rubens-a (2)

Листу је цијена с поштарином за све државе 12 круна (6 фор.) годишње, а 3 фор. на по године. Преплата се за лист шаље „Земаљском економату као администрацији „Наде“.

„Dom i Sviet.“ Хрватски илустровани лист Број 5. Год. XIII. Излази 1. и 15. свакога мјесеца. Цијена на год. 6 фор., на по године 3 фор., на 3 мјесеца 1 50 са поштом.

Садржај 5. броја: Хајдукова милостиња. Цртица. Написао Иван Крниц. — Него. Хисторички роман од Ернеста Екстајна. Превоо др. Август Харамбашић (наставак). — Нихилиста. Написао М. Павлов. Превоо П. X. — Францеска револуција од год 1789. Написао G. Felix. Превоо А. С. — Тајна у млину. Криминални роман, написао K. Green. Превоо P. С. — Шала и сатира (са 2 слике) — Дистак. Осим тога у листу има 19 илустрација међу којима налазимо 6 са бојишта у Африци, 3 односеће се уз чланак „Францеска револуција“, 5 српских слика и напошљетку 4 разних новости и догађаја. Уредник је листа Стјепан Куглић, Штампарија и наклада Knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, Ulica br. 30.

Грешке у настави, од Цемса Хјуса, превоо с енглеског Ст. Ловчевић. Биоград, 1899 г. Стр. VII и 109. Цијена 60 новчића. Отштампано из „Просвјетног Гласника.“ Са овом књигом, већ смо у неколико упознали наше читаоце, донијевши у „Просвјети“ неке основне мисли из исте и у вријеме истакнувши њену важност. Добро би било, да се што чешће ова књижица нађе под руком наших наставника, те што чешће прелистују је, како би им пале на ум многе и многе грешке, у које сваки дан падају и ваљанији наставени. Многе лијепе, здраве мисли, које су у петом одјељку — *Грешке у моралном васпитању* — изоставили смо у нади, да ће и оно, што је пренесено у „Просвјету“, довољно бити, да наши наставници поклоне пажњу овој књизи.

„Нови Васпитач“, орган за педагошку књижевност. Власник Мита Нешковић. Свеска II. Год. XIII. — Садржи и на: Узајамично дјеловање тијела и душе и њихови проблеми — Прилошки к историји српске школе у Аустро Угарској. — Чланци у прилог васпитној сенови. — Нова читанка за III. разред опћих пучких школа у Хрватској и Славонији. — Обука у рачунству. — Књижевни Преглед „Новог Васпитача“. — Педагошки Вјесник „Новог Васпитача.“ У Ср. Карловцима. Српска Манастирска Штампарија 1900. — „Нови Васпитач“ излази првог дана сваког мјесеца. Годишња му је цијена 3 фор.

„Источник“ Духовни часопис за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Власник Њихова Високопреосвештенства српско-православни Б-Х. Архијереји. Уредник Иларион Радонић, јеромонах. Год. XIV. Број 1. и 2 — Садржина: Свему пречасном парохијском свештенству митрополије херцеговачко-захумске. — На почетку нове године. — Сlike из историје црквенога пјесништва и музике у православној цркви. — Религиозно-морални листићи. — Одношај свештеников према болесницима — Проповијед на други дан Божића. — Проповијед на дан сабора св. Претече и Крститеља Господњег Јована. — Разно. — Књижевне вијести. — Читуља. — Јавне благодарности. — П. и. читаоцима и сарадницима „Источниковим“. — Сарајево, прва српска штампарија Ристе Ј. Савића. „Источник“ излази два пута на мјесец. Цијена листу изван Босне и Херцеговине 5 фор. на год. Учители осн школе и ђаци добијају лист у по цијене.

„Караџић“ лист за српски народни живот, обичаје и предање. Свеска за Јануар, 1900. Год. П. Издаје и уређује Тих. Р. Ђорђевић, професор Алексиначке учитељске школе. Алексинац. Штампарија Мате Јовановића. Биоград, Књ. Мих. ул. број 24.

„Караџић“ излази у Алексинцу један пут мјесечно на 1—1½ штампаном табаку, цијена му је 5 дивара годишње, поједини бројеви стају 0:50 дин.

„Невен“ чика Змајовин лист. Год. 1899/900. Изашао је 10. број са овим садржајем: Богови старих Црва (са сликом). — Српској дједи (пјесма) Витомир. — Ништа горе од рђава друга (продужетак). — Таши, таши! (пјесма V, VI и VII). — Бајка из природе (свршетак). — Стихови за допуњавање, Воја Р. М. — Наш Гаја (стихови са 10 слика од Ур. Пр.) Свети Игњатије Богоносац (из живота наших свјетитеља). — Мале жеље (пјесма), Гига — Очи варају (са сл.) — Мало шале. — Лако ј' рећи! Дед уради! (пјесма), Јов. Уд. ки. — Један дан из Војина живота, Ч. Зм. — Дамоклеов мач. — Мјесец Фебруар. — Разнолије. — Даштања. — Ријешења даштања из броја 9. — Одговори и поруке. — Новије књиге. — Посље наградне загонетке. —

„Невен“ излази сваких 17 дана (осим Јула и Августа). Цијена му је 4 фор. на год. Може се претплатити на двије трећине и на трећину године. Претплата (и све друго) шаље се уредништву „Невена“ Загреб, Зрињски трг, број 3.

„Napredak.“ Glasilo „Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora,“ „Saveza hrv. učit. društava“ i „Hrv. učit. štediono-predujamne zadruge.“ Број 7. Год. XXI. У Загребу, 20. Вељ. 1900. Садржај: О узгоју дјече у Хрватској. — Теорија наставне основе за пучке школе. — Темпераменти код дјече — Обзор по педагошком свијету. — Изјаве против „Учит. Glasnika.“ — Вјесник.

„Napredak“ излази свакога 5., 12., 20., и 28. у мјесецу. Цијена му је 5 фор. на годину. Рукописи се шаљу уреднику, а новци г. Josipu Klobučaru, blagajniku hrv. ped.-knjiž. zbora.

Изашао је 1. и 2. број „Баштована“, воћарског листа са сликама.

Садржај: Поштованим читаоцима! — Бож' помози! — Баштованство у XIX. вијеку, (свршиће се). — Воћни расадник са 15 слика, (свршиће се). — Крушка војвоткиња Питмастонека (са сликом). — Висина стабла и

напредак воћке. — Размножавање каранфила (са три слике). — Зарезници и воће. — Сађење воћа. — Грашак „Чудо американско“ (са сликом). — Теја ружа Глорија Дижон (са сликом). — Резање јачих грана у воћке (са сликом). — Крупни дан и ноћ — Црв у зеленим леторастима (са сликом). — Наши помагачи у врту. — Корист од баштованства. — Баштени календар. — Питања и одговори. — Биљешке. — Разно. — Нове књиге. — Огласи.

Цијена је листу за Црну Гору на годину 8 круна. Ђаци богословско-учитељске школе добиће лист за 6 круна годишње.

„Голуб“, лист за српску младеж. Број 4. Година XXII. У Сомбору, 15. фебруара 1900.

Садржај: Народна мудрост, „Народно благо“, сабрао Мехмед-бег Капетановић — Љубушак. — Опомене при љуљању, Јов. М. Уд. — Плачљиви Ђура (са сликом). — У Јужној Африци, цртице из земљописа и народописа (наставак). — Завјет (пјесма), Вељко — Три и више жигица једном дићи у вис. Поучна забава или забавна поука (са 2 слике.) — Вредност једне сламке. Написао М. Wirbach. С њемачкога превео Воја Младеновић. — Гласник. — 1. Ребус. 2. Коњички скок. — Ријешење. — Голубов писмоноша.

„Голуб“ излази сваког 1. и 15. Цијена му је за Црну Гору 1.50 ф. Лист уређује Јован Благојевић, а издаје књижарница Мил. Каракашевића. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата књижарници Мил. Каракашевића у Сомбор.

„Женски свет“, лист добротворних задруга Српкиња. Година XV. Власник: Добротворна Задруга Српкиња Новосаткиња. Издаје и уређује: Аркадије Карађанин. Излази сваког 1.ог дана у мјесецу. Цијена му је на годину 2 круне. Штампарија Ђорђа Ивковића у Новом Саду. 1900.

„Ручни рад“, илустровани педагошки лист, орган друштва за ручни рад у школи. Свеска за јануар. Власник и уредник Јов. С. Јовановић. Излази једанпут мјесечно, осим јула и августа, у свескама по 1½ табак. Цијена му је 3 динара (1½ фор.) на годину.

Васкрсеније. — Гроф. Л. Н. Толстој. — С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића, Св. Ф. Огњановића у Ср. Карловцима, 1900. Свезак 8. Цијена 40 фил. (20 новч.).

Јанъ Гусъ. Драма въ 5 дѣйствіяхъ Переводъ съ чешскаго И. М. Ивакина И. И. Гиляка. Книгоиздательство И. К. Голубева, въ Москвѣ. 99 стр. Цѣна 50 коп.

У слободним часовима, књига за младеж са сликама, спремио Ж. О. Дачић. Београд Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1900. 8-а 96 стр. Цијена 0.80 динара (40 новч.).

Одабране српске народне песме јумачке најстаријега времена. За омладину приредио Ж. О. Д., Биоград. Издање и штампа државне штампарије. 1900. Цијена 0.50 дин (25 новч.). На 8-и 126 стр.

— Најновија књига ТРАНСВАЛСКИ ЕМИГРАНТИ са 17 великих слика. — Једно изврсно дјело, које ће сваког читаоца интересовати и у многоме поучити, то је чувено дјело „Трансвалски Емигранти“, роман и путопис славнога писца Мајна-Рајша.

Свак сад зна, ко су *Бури*, који се данас боре на живот и смрт са својим крвним непријатељем Инглеzима. Они данас занимају сав образовани свијет. На њиховој су страни симпатије цијелога свијета, јер Инглеzi хоће да их униште због прекомјерне своје себичности.

Али какав је живот Бура, одакле су и кад дошли у Африку, каква им је нова отаџбина, како су се борили са дивљим племенима и љутим звјеровима, док су основали себи отаџбину, то врло мало њих знају.

У овом славном дјелу све се то описује, а нарочито су изванредне слике, 17 на броју, веома лијепе и јасне, те ће свако ово дјело читати са највећим задовољством.

Борба овог храброг народа слична је хероичној борби српскога народа у почетку прошлога вијека, с тога треба и живот Бура да проучимо.

Књига ће бити велика око 16 штампаних табака и 17 великих лијепих слика, а изаћи ће за десетак дана. Моћи ће се добити код свију наших повјереника.

Биоград, 26. Јануара 1900.

Књижара Савића и Комп.

— Изашла је нова књига ЗАПИСЦИ ИЗ КАСАБЕ од *Свеш. Ђоровића*.

Овај даровити српски књижевник са овим својим радом обогатиће српску књижевност. У овом свом најновијем дјелу описао је г. Ђоровић живот у касабима (малим паланчицама,) тако лијепо и вјешто, да ће сваког читаоца много занимати.

„*Записци из Касабе*“ треба да украсе *сво* у свакој српској кући, јер овако занимљиве лектире, као ове мајсторске црте, тешко да имамо још доста у српској књижевности.

Дјело је изнијело 19 и по штампаних табака у елегантном издању и кошта само 2 круне.

Може се добити у књижарама г. г. Луке Јоцића, Н. Сад, Св. Огњановића, Ср. Карловци, Јов. Пуље, Земун, Пахера и Кисића, Мостар. Гдје нема, отуда треба послати паре упутницом потписаној књижари и тада шиљемо књигу о нашем трошку. Уз доплату (per Nachnahme) не можемо никоме слати.

У свима мјестима, гдје Срби живе, тражимо часне повјеренике, књижаре, трговце, занатлије, учитеље и свештенике, те да им пошљемо сва наша издања у комисијон. Обратити се ваља

Књижари Савића и Комп. Земун.

Позив на претплату. Дата је у штампу и у најкраћем времену изаћи ће: **Српска историја у народним пјесмама.** — Познато је, а и признато, да је историја у опште, а народна историја нарочито, најважнији предмет за васпитање и буђење родољубља. Данашњи, а и будући српски нараштаји, имају велики и тежак задатак. Они треба поред спреме за обичне послове да се још спреме за испуњење своје завјетне мисли. Нама се чини да ће се ово највише и најбоље постићи историјом, али не оваквом каква се данас предаје у нашим народним школама: систематизована и иејцкана на комаде, као го костур без меса, без крви и без духа.

Наше народне пјесме, које су постале у скромној сеоској кровнићари уз гусле јаворове, то је прави бисер, кога више нема ни један други народ на свијету; само тај бисер треба добро познати и паметно га употребити.

Оно што чини суштину историје, што јој даје живота и духа, то све има у народној пјесми. Оне су тим својим животом и духом спремале борце за наше народно ослобођење у почетку овога вијека, па ће оне заданути дух и у будуће борце за народну мисао. Синђелић и Рајић нијесу никад ни ријечи чули шта је то историја, или, да ли је прије живио Краљевић Марко или Св. Сава, или да ли је Вукашин или не убио цара Уроша? — али их је народна пјесма толико надахнула и одушевила својим миљем, да су умјели јуначки гинути за народну идеју.

Наши стари, одушевљени овом народном „Илијадом“, поставише темељ нашем садашњем државном животу, али нама и будућим покољењима још треба доста и труда и снаге и напора да ту зграду довршимо. Ми смо мали, наша је снага мала, али ову снагу што је имамо треба ојачати, очврнути, очеличити; треба је спремити за јуначка дјела, а то ће учинити само наша народна пјесма, наша „Илијада.“ У тој намјери и са том жељом написали смо ову књигу, чија је садржина истина као једна приповијетка из сеоског живота, али тако сређена, да је у ствари *Српска Историја у народним пјесмама*.

Књига ће изнијети 6—7 табака на фино сатинираној артији, а уређена са преко 20 слика. Биће украшена и елегантним корицама. Цијена је књизи само 1 динар или круна. Доцнија цијена књизи биће скупља.

Књигу издаје наша вриједна књижара *Велимира Валожика*, за то се њој треба обратити са поруком, а њој и слати претплату. Претплата се прима до 15 марта ове год.

Молимо све другове, пријатеље и познанике да се око скупљања претплатника и растурања ове књиге својски заузму. Претплатницима је за труд десета књига поред наше искрене захвале. Претплата се шаље о трошку књижаре, а тако исто књижара ће претплатницима слати књиге о свом трошку

Биоград, 10. Фебруара 1900.

Пет. М. Никетић

виши учитељ у певзји.

Стечај. — Да бисмо дали већег маха и потстрека за рад на ономе што је „Караџић“ ставио у задатак, расписујемо стечај за ове књижевне саставе:

1. Рад Вука С. Караџића на српској етнографији и фолклору и критична процјена тога рада.

2. Библиографија српско-хрватске етнографске и фолклористичке литературе. — У Библиографију ваља да уђу све до сад штампане народне пјесме, приповијетке, загонетке, пословице, бројанице, предање у опште, опис народног живота и обичаја, ношње и т. д. како оно што је штампано на српском или хрватском језику, тако и оно што је штампано на ком страном језику; како оно што је уштампано у посебним издањима, тако и оно што је изашло у повременим списима, алманасима, календарима, листовима и т. д. — За тим посебно у библиографију ваља да уђу све расправе и чланци, штампани било на српском или хрватском језику, било на коме страном а говоре о српској или хрватској етнографији и фолклору. ¹⁾

1) Онима који би хтјели радити Библиографију напомињемо да је у пољскоме географско-етнографском мјесечнику „Wisła“ за 1891. г. израдио Stanisław Ciszewski Folklorystyka chorwacko serbska, przegląd historyczno-bibliograficzny — За часопис Wisła ваља се обратити на адресу: Redakcji i Ekspedycji Wisły, Księgarnia M. Arcta Warszawa, Nowy-Świat, 53.

Награда је за сваки састав који издржи утакмицу *сто* динара у сребру.

Такмичари ваља да пошљу своје саставе најдаље до 1. јануара 1901. год. уредништву „Караџића,“ које ће их предати двојници референата на савјесну оцјену.

Осим овога уредништво „Караџића“ расписује стечај још за двије расправе из области српске етнографије и фолклора за које такмичарима оставља слободан избор предмета обраде.

Расправе које издрже утакмицу наградиће се са по *педесет* динара у сребру. — Рок им је за слање уредништву до 1. јула 1901. г.

Сви састави који буду примљени штампаће се било у „Караџићу“ било на ком другом мјесту, одакле ће се оштампати засебно, и половина примјерака остаће „Караџићу“ а половина ће се уступити дотичним писцима.

Уредништво „Караџића“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Б). Расцвјет грчке филозофије.

(Од Сократа до Епикура; или од половине V-ог вијека до Рођења Христовог, па до II-ог вијека по Рођењу Христову).

С о ф и с т и.

§ 29. Појам о њима.

Предмет досадашњих филозофских испитивања била је *природа*; дочим шљедећи одјељак филозофске мисли, чије је средиште била Атина (због чега се и назива атичким), носи на себи карактер *антрополошки*, што значи, да је сад постао предмет за проучавање и испитивање *човјек*, а не спољашња, видљива природа.

Посредујућа копча, која везује атичку филозофију са филозофијом натурализма — са почетцима грчке филозофије, јесу софисти. Велика историка филозофије, ослањајући се на Платона, неправедно напада на правац мисли софиста. Али они заборавају, да Платон у својим дјелима црта само карикатуру о којој ми не можемо дознати истину; јер онда би све једно било, као кад би о Сократу судили по Аристофановим сатиричким комедијама. Ствар је у томе, што у Платоновим укорима односно софиста провијава пристрасност и једностраност. „Они су се старали — говори Платон — да лабавим разловима даду сталност“, — што другим ријечима значи, да су софисти били учитељи реторике и вјештине парничења, — а ово је баш имало великог значаја за Атину, гдје се толико цијенила речитост и гдје је свако морао сам себе заштићавати. Окривљују их још и у томе, да су они говорили за оно што је бијело, да је црно, узимали за такво учење новац, као и то, да су развраћали младеж, отворено проповиједајући неморал. Но критичари заборавају, да су они у исто вријеме учили, како се треба бранити од лажних оптужаба, а што су за свој труд узимали

новац није никакво чудо, јер су то чинили и пјесници, музиканти, престављачи, као-год и философи Демокрит и Зенон. Тврдња неких, да су младежи отворено проповиједали неморал, такође неоснована је, јер није могуће замислити, да би се у Атини трпљело изругивање закона и јавног морала кад знамо, да је и побожни Сократ морао испити чашу смрти због тога, што су га окривили као незнабошца. А философа Анаксагору и софисту Протагора истјерали су због тога, што су се усудили критиковати државну религију. Сви остали софисти стекли су огроман новац, уживали су велике почести и били су главни духовни руководиоци народа уопште, не изузимајући ни синова знатних и богатих родитеља. Одовуда је разумљиво, зашто су их многи мрзили и презирали. Тако н. пр., политичари су их презирали због њиховог субјективног правца и утицаја на масу народну, — масу, коју су они просвјетавали, наоружавали оруђем ораторске вјештине и логике, убјеђујући сваког, да је човјек мјерило свега. Горди пак и усамљени мислиоци, као што је био Платон, презирали су их за то, што су нерадо гледали на успјех, који су софисти имали у народу. Исто тако неправедно осуђују софисте у томе, као да су они проузроковали паџ Атине. Али овдје не треба заборавити, да она није била у бољем стању ни за вријеме Милтијадово; па и сам Платон, противник софиста, у својој „Републици“ назива неморалним сав народ и све његове духовне вође. —

Софисти немају никакве одређене системе, и они нијесу какви велики философи; њихова наука често је тако популарна и простог значаја, да због тога не би ни заслуживала да дође у историју философије. Но ипак софисте не можемо сматрати као неке бесмислене причалице, јер су главни преставници овог правца добили били лијепо васпитање и имали су разноврсних познања. Они су много учинили за просвјету јелинског народа, јер су са логичког гледишта обрадили многа психолошка и морална питања, били су творци

и основачи атичке прозе — први који су почели учити о стилу и испитивати реторску вјештину, од од којих управо почиње атичка речитост, тако да су својим учењем прокрчили пут за најсјајнији период грчке философије. Уопште софисти су распространили много општих знања међу народом, тако да их лако можемо сравнити са енциклопедистима XVIII-ог вијека.

Софистика, с једне стране, додирује се најстаријег периода класичке философије, а с друге циља на онај принцип *субјективности* (да су ствари онакве, као што се мени — *моме ја* — показују), који карактерише овај философски одјељак. Што се тиче свезе софистике са предходним учењима, можемо рећи, да је њу изазвала једностраност првих философских школа*), са ко-

*) У првим временима философске мисли истину су тражили с тврдим увјерењем, да она заиста постоји и, премда се не може потпуно постићи, *на ипак да тражења исте није бескорисан посао*. Поједини философи разидали су се у својим мишљењима, али ипак откривали су нешто истинито. Сваки је мислио више самостално, ријетко су наступали у међусобне спорове, те и свака теорија била је мање више независна. Али кад се при концу овог времена грчка образованост поче сасредоточавати у Атину, тада се и поједине философске школе сударише међу собом, јер се породила била борба, шта ће се узети за основно мјерило из цјелокупних мишљења, која су се узајмно, мање или више, опротивавала. Наступила је борба за основно начело. Но, пита се, ко је могао прекинути? Вишег судије над њима није било, и умови, стављени међу тим различним методима и мишљењима, врло природно, пали су у сумњу, да истине, може бити, никако и нема. Предидући философи све више и више постављали су вјеру као предмет испитивања (Ксенофон, Емпедокл, Питагорейци, Хераклит), тако да је у то вријеме зријевао најслободнији начин мишљења о народној вјери, тако да једни посумњаше у тадашње богове, а други признадоше да никако и не постоје. Природно је било да се породи скептицизам, који се исправа простирао на поједина философска мишљења, а доцније дреко одрекао истину уопште, коју ни они нити други може постићи. Они се само у томе разликују од доцнијих скептика, што нијесу били одвећ опрезни при избору формула и што нијесу замаскирали своје унутрашње убјеђење спољашњом формом науке, већ су отворено говорили, — да нема ничега истинитог, те су исту своју науку казивали и својим ученицима, да не би узалудно тражили истину. —

јима је она скопчана, а такође и тадашњи дух времена, који је сам по себи захтјевао неки препорођај у својим погледима на свијет, религију, државу и т. д. Начелници софистике *Протагор* и *Горгија* управо су изашли из пређашњих философских школа, — први из Хераклитове физике, по чијем се учењу све непрестано мијења, а други из Зенонове дијалектике, којом се он наоружао био против свијета појава. Те философске школе дале су софистима оруђе, којим су одрицали свако стално биће, јер, по њиховом учењу, ако све вјечито тече и мијења се, то и човјек, као дио тог бића, тече и мијења се, ушљед чега и једини критеријум за истину — наше представе, такође се мијењају. Због овога и изрека Протагорина, да је човјек мјера свих ствари, била је за многе философе неразумљива и њен смисао су извртали. Али ако Протагорину ријеч „човјек“ узмемо у колективном смислу, то је и његова мисао потпуно истинита, јер сви људи све знају, они су знаци, и „мјера“ свега што постоји. Но ова мисао истинита је и у субјективном смислу. Тако, у чувственим и естетичким предметима критеријум је индивидуални укус; ако подубље размислимо и о религијозним вјеровањима, онда ћемо и ту видјети, да у самој ствари свако вјерује на свој начин; можда се само морал може узвисити до објективне норме, али и он врло тешко, јер што се код једног народа држало за неморал, код другог и ако није сматрано за парадокс, цијенило се бар као нешто безразлично у моралном смислу; нешто, што се сад сматра као истинито, остане код неког народа непромијењено све донде, докле се не измијене погледи на то. Са овог гледишта и поменута изрека Протагорина има свог смисла. Но сва је кривица софиста у томе, што је требало, кад су већ узели на себе задатак да разраде негативну страну дилеме, да проналазе општи, теоријски и практични истинити морални принцип, уопште — уздржати човјека у том вјечитом кретању и пронаћи у њему такве тачке, око којих би се све

кретало, а они сами остали непокретни. Но, као што смо рекли, они нијесу били у стању учинити то, јер нијесу имали способности за систематизацију. На изјашњењу ових сталних, непокретних тачака у човјеку трудио се цијелог свог живота Сократ, чији ћемо живот и науку изложити послѣ учења оснивача софистике — *Протагора и Горгија*. —

§ 30. Протагор.

Протагор је понајвише добио извјесност због својих публичних лекција у Атини и Сицилији. Он је био први, који је сам себе прозвао не филозофом, већ *софистом*, т. ј. професором философије, који је за своје ораторске лекције примао награду. Родио се у Абдери и својим учењем славио се око 440 год. прије Христа († 410 г.). Хвалио се, да за сваку ствар умије говорити и про и contra. Од његових многобројних дјела сачувани су само одјељци.

Најважнији принцип његова учења јест позната изрека „човјек је мјера свега.“ Ово је оно исто вјечито кретање Хераклитово, само што се то, по изреци Протагориној, још односи и на чувства, која се мијењају према узрасту, расположењу и околностима човјечијим. Значи, за посматрача истина је оно, што он у непрестаном кретању ствари у сваком тренутку опажа и осјећа. Добро, лијепо и истинито — такође су потпуно субјективни. Ништа није добро или зло по природи, *φύσει*, него само по установљеном правилу или договору, *νόμο*. По овом учењу може се, дакле, признати као закон или као морал све оно, што-год се хоће, што се само некое лично допада, или му иде у корист. Премда, може бити, Протагор није разумио дубину своје идеје, али ипак он је изрекао оно, што у садашње вријеме проповиједа сенсуализам и релативизам.

У својој књизи о боговима (*περὶ θεῶν*), Протагор исказује своје учење о боговима. Та књига почиње се

ријечима: „ја не знам, има ли богова или нема, јер нам много којешта смета, да исто дознамо, и то како нејасност ствари, тако и краткоћа човјечијег живота.“ Због оваквог учења његову је књигу телал јавно спалио (411 г.) на тржишту (први факт у историји), а њега су лично проћерали из Атине. Путујући морем, Протагор је, по свој прилици, утонуо за вријеме полома лађе. —

§ 31. Горгија.

Горгија, родом из Леонције у Сицилији, за вријеме пелопонешког рата (427 г. пр. Христа) дошао је био у Атину, да ту заступа интересе своје вароши, коју је Сиракуза притјешњавала. Пошто је ту неко вријеме проживио и посао повољно свршио за своје рођено мјесто, отпутовао је у Тесалију, гдје је и умро од прилике истога доба, кад и Сократ. Платон се са иронијом односи према његовим пјесничким бесједама, у којима је он китњастим метафорама, ковањем необичних ријечи и ораторских фигура, које су до тога времена непознате биле, мислио да задобије и управо да занесе своје слушаоце.

Горгијино учење о познању, слаже се са елејским, а његово физичко учење са учењем Емпедокловим. У својем дјелу *о небућу у природи* стара се да докаже шљедећа три парадокса: 1) ништа не постоји; 2) кад би што год и постојало, ипак се не би могло познати; 3) кад би што-год постојало и могло се познати, то исто знање немогуће би било саопштити другим. Сва сила доказа, којима жели образложити своје тезисе, оснива се на игри ријечи „бити,“ коју негдје употребљује у смислу „постојања“ или „бића,“ а у другим приликама служи му просто као нека свеза међу ријечима. Нећемо улазити у разбор, којим он доказује споменута три парадокса. Нагласићемо, да, кад би се пажљивије промислили над њима, видјели би, да у њима има неки дио истине. Тако н. пр. доцнији фи-

лософски опити, у намјери да докажу позитивно биће спољашњег свијета, представљају велике тешкоће. Не мање је тешко питање о истинитости наших познања. Најпослије свако зна, како је тешко саопштити другима своје мисли и суђења о нечему, јер свако, по степену свог развића, разумије нешто на свој начин, као и то, да наша мисао није идентична са предметима, о којима мислимо или које посматрамо. Ову мисао Горгија објашњује тим, што су наше чулне представе излучења из порâ предмета, који се вјечито мијењају. —

Од доцнијих софиста, који су својом дрскошћу надмашили Протагора и Горгија, познатији су: *Пол*, слободоумњак *Калил*, даље *Тразимах* и *Кришија*, који је био најдаровитији али и најсвирјепији између тридесет тирана. У једном својем сијећу изразио се, да су вјеру измислили лукави државници. Пол и Тразимах учинили су, да је право јачега закон природе, те и позивање нејачега на закон сматрали су као лукаво измишљање слабијег.

Карактернији од њих били су *Хипија* из Елиде и *Продик*. Први је ипак закон признавао тирјанином за људе, јер их нагони да раде против природе. Имао је појма из мноштва ситних вјештина, а такође давао је поуке из више — мање тачних наука, као: аритметике, геометрије, астрономије, музике и пронашао је *мнемонику* (учење о памћењу), доказујући, да се његова учења односе к области опита. Други, *Продик*, оставио је своје бесједе о спољашњим добрима, и како их треба уживати, о животу и смрти и т. д. *Платон* и *Аристотел* говоре о њему са поштовањем. —

§ 32. Сократ.

Сократ се родио 469 год. прије Христа, од оца *Софрониска* (ликоресца) и матере *Фенарете* (бабице.) Још из малена отац га је упућивао у свом занату — вајарству, тако да је Сократ наскоро постао вјешт у

том послу; Паузанија приповиједа, да је видио у Акропољу три статуе одјевених грација, које је Сократ резао. Но овај очин занат он је наскоро оставио, вршећи као грађанин све дужности према својој отаџбини, како у рату, тако и у миру. Слабо се што поуздано зна, да ли је имао каквих-год учитеља; по свој прилици сам по себи постао је онако славан, и учинио главни обрт у старој философији.

У којим је годинама свога живота почео Сократ учити друге, поуздано се не зна; Сократовци о њему приповиједају увијек као о старијем човјеку или старцу. Он је признавао, да ништа не зна, и своје просте савјете и поуке давао је бесплатно, по разним мјестима Атине; дочим софисти путовали су по свима грчким варошима, учећи да они знаду говорити о свему и *за* и *прошл*, и за ту своју науку узимали су лијепе награде. Сократов начин обучавања био је слободан, разговорни. Почивао би с оним, што је било најближе око њега, а доказе узимао је из свакидашњег живота, тако да су му многи пребацивали, како он увијек говори о ковачима, чизмарима, бојацијама, магарцима и т. д. Своју науку казивао је по тржиштима, у гимназијама, радионицама, испред портика, храмова, накратко — свуда гдје би нашао слушалаца. И са старијим и са млађим разговарао је о циљу и задатку живота, о врховном бићу, које управља свијетом и т. д., старајући се да увјери, како ништа не знају, не би ли их пробудио из дријемежа и породило у њима научну тежњу. Говорио је о најразноврснијим стварима, без разлике да ли су оне општег значаја или приватног карактера, и свакој својој мисли умιο је дати здрави и чисти морални колорит, премда увијек код слушалаца није успијевао и умјесто благодарности бивао је исмијан. Али сваке увреде он је хладнокрвно праштао, увијек одушевљен пламеним убјеђењем, да темељ будућег државног напретка лежи у ваљаном васпитању младежи, на коју је он поглавито желио утицати. Овог свог начела држао се до своје смрти.

Сви историчари одвећ се узвишено одазивају о Сократу, који је и у ријечи и на дјелу био увијек један и исти. То је била класична слика најфинијег друштвеног изражања, слика најсретнијег атинског доба, — образац врлина у свакој човјечијој тежњи и раду. „Он је био — вели Ксенофон — тако побожан, да ништа није радио без савјета богова, тако праведан, да никад никога ни у чему није увриједио; толико је собом владао, да никад није предузимао оно, што је пријатно у мјесто оног што је добро, био је толико разуман, да никад није погријешо у суђењу о ономе, што је добро или зло...“ „Ја ћу га увијек — додаје историк — сматрати као човјека највећих врлина и за најсрећнијег између људи.“ И заиста, у њему су сједињене биле све црте правог карактера и врлина, тако да је способан био најпротивнија својства да доведе у хармоничну сагласност, и да се као побједитељ над човјечијим слабостима покаже као потпуни оригинал, као што се то представља у похвалној бесједи Алцибијада у Платоновој *Лозби*.

Значајно је код Сократа оно нешто „демонско“, за које је говорио, да је у њему; то је био глас божији, или оно што се у Св. Писму назива *око божије* у души човјечијој, — фини нагон унутрашњег урођеног предосјећања, који му је увијек казивао, шта је добро, а шта зло, прорицао успјех или неуспјех у предузећима. Због овога одвећ је неумјесна тежња његових тужилаца, да му ту демонију сматрају као одрицање државних богова и тежњу, да установи друга, нова божанства.

По свој прилици Сократ је рано изашао на глас. Софисти, који ни у што не вјеровашу и тражаху славе и новаца, омрзоше на њега, јер видјеше у његовом учењу и раду опасног противника. Други опет устајаху против њега, јер га не разумијаху. Па и сама његова спољашност била је доста одвратна и свакоме упадаше у очи. Тако, нос је имао повијен па затупаст, очи избуљене, главу ћелаву, трбушат, у сирс-

машном одијелу и босоног, а у ходу застајкивао би. Због овога није ни чудо, што је атинска комедија имала с њим посла, и што га Аристофан, између осталих (н. пр. Еврипид у „жабама“), исмијава као софисту у *Облацима**). Али Аристофаново подругивање, којим је ишао на то да изложи Сократа јавном презрењу као софисту, који, тобож, развраћа младеж и подрива ваљане старинске обичаје и навике, — објашњава се његовим конзерватизмом и slabим разумијевањем историјског развитака. Пошто је био тако одан старом добром времену и старим земаљским обичајима и установама, природно је, да Аристофан устане против Сократа, и да га сматра као представника лажног правца, којим се само квари младеж и руше старински поретци.

Овакво мишљење код народа Сократа је главе стало. Њега нијесу разумјели, јер је надмашио био свој вијек. Седамдесетогодишњег старца позову на суд три незнатна човјека, који га оптужише да не признаје земаљске богове, да уводи нека нова божанства, и да квари младеж као он софисти, који су, по њиховом мишљењу, толико зла у земљи проузроковали. Поред ове оптужбе била је још једна важна побуда за осуду, — побуда политичка. Он није био аристократа, али ипак није могао попуштати ђудима сувремене гомиле народа, јер је увјерен био, да демократија атинска није подесна за закониту и паметну државну управу, те је и тражио за њу људе разумне, а не чиновнике, који се бирају коцком. Осим овога Сократ је био у пријатељству са тадашњим поглавицама олигархијске странке (влада неколицине), — са људима аристократског духа, чија је владавина била страшна за сваког оног, који би им стајао на пут да се у власти не утврде. Кад се још узме у обзир, да су двојица његових тужилаца били знатни људи демократске странке, као и те, да су га судили људи,

*) Приповиједају, да се Сократ добродушно смијао са осталим гледаоцима, кад се поменута комедија представљала. —

koji su pobjegli bili od oligarhijske tiranije, koja je ve} tada pala bila, onda nam je mnogo jasnije, za što su Sokrata na smrt osudili. Ma da su ga prijatelji, нарочито његови ожалошћени ученици, које је он тјешно бесмртношћу душе, наговарали да бјегством спасе живот, Сократ, као честити грађанин, сматрао је за своју свету дужност покоравати се законима; шта више није употребљавао никаквих средстава да смрт избјегне, већ, шта више, — пркосио је судијама, у мјесто да ласкањем и жалбом тражи од њих сажаљења, или да покуша новчано или чим другим откупити живот. Такво Сократово понашање морало је успламити духове, који су га на смрт осудили, не гледајући што је осуда изашла само већином 3—6 гласова. Разумије се, овај благородни човјек није имао у виду избјећи смрт, већ неправду, тако да је и умро као мученик за истину; без икакве жалбе, без икаква проклињања и страха он јуначки испије пехар са кукутом, 399 године прије Христа.

Као што је познато, Сократ није оставио наком себе никаквих писаних дјела. О његовом животу и науци ми дознајемо од његових ревносних ученика — Ксенофонта и Платона. У Ксенофоновим *Memorabilia* Сократ се црта као моралист и апостол природне религије, — човјек који се поглавито бави питањима практичног значаја, а не метафизиком; дочим у Платоновим дијалозима Сократ се јавља као проницавајући и дубоки мислилац. Овај контраст објашњује се тим, што први описује свог учитеља са гледишта, које је доступно било његовом разумијевању; међу тим Платон, чији су философски погледи на свијет шири него Сократови, преувеличаје метафизички значај његовог учења и прикрива под именом Сократовим своје сопствене мисли и назоре. Но поред ових опширних, али често и неистинитих извора о Сократу, ми још имамо кратко, али истинито мишљење о њему у дјелима Аристотеловим.

Од особитог је значаја Сократов индуктивни *метод*, којег је употребио при тражењу истине. Његови предходници узимали су ријечи у њиховом обичном, свакидашњом смислу; Сократ пак испитује појмове, који се у тим ријечима садрже, разређује ријечи по родовима и врстама и утврђује њихове знаке, које је јасно дефинисао. Полазећи од извјесне дефиниције, он је сравањује са сличним родовима једног истог појма, гдје се очигледно види, да ли је та дефиниција потпуно одређена или неодређена, те, на овај начин, прелазећи од појединости к општем, приближавао се к истини. Појам, који би се непосредно породило у његовој мисли (a priori), старао се, пошто по то, да овјери опитом, т. ј. разлучивањем знакова, који тај појам обухватају. С друге стране старао се помоћу сравањења разликовати (a posteriori) у свима знацима појма оно чега тај појам има општег са другим појединостима исте категорије појмова, — увијек чинећи се као да тражи разјашњења од оног, с ким говори. У овом се баш и састоји позната Сократова *иронија*.

Сократова философија наперена је нешто против предходне философије, а нешто против софистике, коју је он желио да савлада њеним сопственим начелима. Философска мисао прије Сократа обраћена је била на испитивање спољашње видљиве природе и њених појава; међу тим Сократ тврди, да се човек од камења и растења може научити само томе, да свуда господари високи разум, који је „изнад“ богова. Софисти пак ставили су себи у задатак, да субјективним мишљењем збркају и растуре сва стална опредјељења, да онемогуће сва објективна мјерила; противно њима, Сократ је признао мишљење као радњу општу, слободну, која може имати објективни значај, и на основу овог довео је моралне дужности и радње до објективног познавања и суштине духа, у мјесто мњења и произвољности појединих личности. У интересу овог новог, до тада непознатог начела, Сократ прије од икога обраћа човјечији дух самом себи, својој сопстве-

ној суштини, и то обраћање код њега се врши непосредним путем, пошто је и сами тај дух сматрао као неку радну моралну силу, у којој и помоћу које треба и тражити разрјешење свих питања. На овај начин за полазну тачку и једину основу цјелокупног његовог мудровања сматрао је *познавање себе самог*, — оно делфијско „*γνῶθι σαυτόν*“. То је за њега био најважнији извор знања, тако да се и руководно начело човјечијег живота (демон) налази не изван човјека, као што су прије њега мислили, већ у самом човјеку. У овом смислу Сократ је прав што се намјерно хвалио „својим незнањем“ и говорио, да друге људе само у томе надмаши, *што зна да ништа не зна*.

Сматрајући човјека за објекат науке, Сократ овим није имао у виду научну антропологију, па шта више ни психологију у строгом смислу ријечи. Човјек о којем он приповиједа јест *душа*, у колико је она мјерило моралних идеја. Он и не признаје друге науке осим етике, коју разумије као тачну, позитивну истину, која је основана на општим начелима, својственим свима људима. Истина, признање авторитета личне савјести није била никаква новина у очима софистике и њеног представитеља Протагора, који је говорио, да је човјек мјерило свега; али то његово мјерило је *индивидуум*, а не природа уопште, ушљед чега његови морални појмови немају оног Сократовог апсолутног и објективног значаја, — индивидуално *ја* не потчињује се општем *ја*, — савјести свих људи. У овоме се баш и налази оно плодотворно начело, којим је Сократ обогатио философску мисао. Уопште, његово старање да у области морала одијели опште од појединог, да се узвиси од индивидуалног до општег, да међу бескрајном разноликошћу људи пронађе *човјека* јединог и непромјенљивог, да између разноликог мноштва мњења и личног каприса дође и узвиси се до мишљења истинитог и сталног, до опште-човјечанске савјести, до закона који управља умовима, — главна

је заслуга и слава Сократова, тако да га с правом називају највећим филозофом старога свијета.

Особитост пак Сократове личности састоји се у хармоничном сједињењу теоретичког и практичког начела живота, у потпуној дошљедности мишљења и радње. Овом особитошћу јединства ријечи и дјела треба и објаснити онај његов утицај на сувременике и ону велику славу у историји. Средишња тачка, која је изражавала то јединство, било је *знање*. То знање код Сократа није било нешто теоријско, већ је обухватало свега човјека, — како теоријску тако и практичну његову страну. Ово знање код њега идентично је са врлином: „знање је врлина и врлина је знање.“ — Све врлине, по његовом мишљењу, јесу радње, које истичу из јасног сазнања оног, што се ради, т. ј., из познавања циља, средства и услова сваке радње. Што неки сматрају за благо у сваком свом раду новац, власт, знање види врлину зависи дјелимице од степена његовог образовања дјелимице од силе, која руководи његове тежње, значи инак од његова знања. По овоме и врлина није само урођена и механички прибављена моћ и способност, јер би се у овом случају поништавала свака таква радња; зато је само оно добро, што се ради с увиђавношћу, са сазнањем онога, што се ради (неразумна храброст, н. пр. — глупост је); само незнање води човјека рђавим дјелима, — иначе их не би чинио. Одовуда шљедује, да наш морал стоји у правилној сразмјери са нашом просвјетом, те, значи, да и нико није драговољно рђав, да су рђави против своје воље рђави, и да је онај који намјерно чини неправду бољи од онога, који то чини нехотично, јер у пошљедњем случају врлина повријеђена би била само прелазно.

У опште, полазећи са свог гледишта Сократ не допушта ни филозофско учење, које се не одређује врлином, ни морални карактер у оном поступку, који се не одређује знањем. Ово начело теоријског и

практичног живота није нешто што се добија с поља, није произвољно промјенљиво, субјеткивно, као што су мислили софисти, већ је нешто од чега безусловно зависи срећа како појединих људи, тако и читавог друштва, што има темеља или коријена у самој природи човјечијој, — нешто што је увијек *једно*, стално и непромјенљиво у природи, и што је без поговора обавезно за свакога, као божанствена заповијест. По овоме Сократу се чини као логичка недошљедност, ако човјек са сазнањем одбија од себе срећу, коју међутим жели и тражи. За то, кад човјек познаје оно што је добро, по самој потреби треба и да чини добро дјело, као год што се из правилно постављених премиса силогизма изводи само правилан логички закључак.

Овим својим учењем, које стоји на средини између идеализма Питагорина и реализма, који је тјесно везан са сенсуалистичким и материјалистичким правцем јонских школа, Сократ је положио темељ научног обрађивању етике, која управо од њега датира. Он није имао у виду, да ствара неке наученаке, већ да од њих учини људе срећне, корисне грађане. У овом смислу и циљ његовог морала је ид. ално, но такво идеално, које би имало као своју одјећу стварну форму, другим ријечима — да морална љепота налази свог израза у љепоти физичкој. Зато и ако је Сократ тежио да дух господари над тијелом и да му се покорава, и ако је сматрао за највећу срећу, да се узвиси над чувственим побудама и страстима, које удаљују душу човјекову од Бога, — ипак, у самој ствари, њему се не може приписати никаква аскетичка тежња, пошто никако није вишао на умртвљење тијела. Јер за њега, као природног атињанина, стварни живот представљао је много више интереса, него апстрактна теорија, друкчије — за њега теорија знања није био циљ, већ средство или пут за бољи живот (за остварење среће, животне радости, моћи, части и др.), и то како за лице приватно, тако и за грађанина и државног чиновника. Почињући од њега философија разумије, да због недостатака официјалне религије, коју би свако

признавао, њој стоји у задатак, да собом замијени религију, морал, позитивну вјеру. Одовуда проистиче особитост Сократове школе и пошљедујућих школа, које су се појавиле у облику религиозних братстава и учених школа.

Што се тиче погледа на први узрок бића, Сократ се уопште узвисује над свима предидућим философима (а између њих и над Анаксагором, са којим се у овом питању понајближе додирује), јер то прво начело он представља не само духом, који се разликује од природе, већ и таквим духом, који се узвисује над њом, као прави њен *Творац и Промислилац*.

Сагласно овоме Сократ не признаје митологију и њене басне, нако у границама, у којима се могу и здравим разумом оправдати, вјерује у нешто натприродно, — вјерује да постоји више биће, које је покровитељ како цијелих нација, тако и појединих личности (дајмона). Уједно с овим и човјечији дух у Сократа први пут са јасношћу разумије се као начело, које се одликује од природе, које је различно начелу божанственом, свевршњем Богу, РНО духу, који има свој будући живот. Енергично заштићавајући универзализам Провиђења, Сократ је ударио против партикуларизма Атињана, али је зато тим учењем спремио темељ за идеју човјечности и општег братства, — за идеју, коју ће доцније проповиједати стоицизам и хришћанство. —

§ 33. Непотпуни Сократовци.

У Сократовом учењу није било строге системе, у којој би складно изложен био његов поглед на свијет. Због овога природно је, што су га шта више и његови ученици, који су увијек с њим били, разумјели различно и једнострано. Једини од Сократових ученика — Платон, не само што је потпуно разумио свога учитеља, већ у научном испитивању допунио га је и надмашио. Остали Сократови ученици разу-